

Verdraagzaamheid en pragmatische samenwerking in de Vlaamse beweging.

Hugo Verriest en August Vermeylen 1895-1914. Deel 2

ROMAIN VANLANDSCHOOT

IN DE SLAGSCHADUW VAN RODENBACH (1897-1909)

In het verre Berlijn dacht August Vermeylen dikwijls na over de vraag hoe hij de buitenlanders moest uitleggen wat men met die Vlaamse beweging eigenlijk bedoelde. "Ik weet", zo schreef hij in zijn *Kritiek der Vlaamsche Beweging*, "dat wie niet Vlaming is moeilijk zal vatten waarom wij bv. Gezelle, Hugo Verriest, Albrecht Rodenbach en anderen, bewonderen en liefhebben; zij zijn de geest van ons land; hun gesproken en geschreven woord, dat rechtstreeks op hun omgeving inwerkt, is gedragen door een trouw en waar gevoel, het heeft de reuk onzer aarde. Het is iets van dat streven naar zelfstandigheid van het Vlaamse volkseigene."⁹⁵ Het ging hier om het volkseigene dat zo genadeloos verhinderd werd hogerop te stijgen door de maatschappelijke en culturele overheersing van het Frans. Net zoals Verriest dit al sinds 1872 onophoudelijk herhaalde, zei Vermeylen op zijn beurt: "Wij kunnen niet **natuurlijk opbloeien**. De Vlaamse beweging wil het Vlaamse volk in staat stellen, zich volkomen te ontwikkelen en al zijn mogelijkheden te verwezenlijken. Eén der gewichtigste vereisten is zeker de ontwikkeling door zijn eigen taal. Vandaar het groot gewicht der taalvraag."⁹⁶

Zo te zien liggen de gelijkenissen tussen Verriest en Vermeylen voor het grijpen. Maar de *Kritiek* is een ambigue tekst, beïnvloed als hij is door het Brusselse universitaire milieu en de opgedane lectuur en studie in zijn Berlijnse periode. Reeds op 11 november 1894 schrijft hij aan Emmanuel De Bom dat hij nu werk kan maken van "een soliede basis en tevens bredere inzichten".⁹⁷ Dat betekende dan vooral de anar-

95. A. Vermeylen, *Kritiek der Vlaamsche beweging*, in: *Van Nu en Straks*, nieuwe reeks (n.r.), jg. 1, januari 1896, nr. 1, pp. 1-34, opgenomen in: *August Vermeylen Verzameld Werk (AVWW)*, Brussel, II, 1951, pp. 44-82, het citaat op p. 47.

96. *AVWW* [...], II, 1951, p. 62 (vetjes door A. Vermeylen).

97. A. Vermeylen aan E. De Bom, 24 november 1894, in: R. Vervliet, Also sprach Dr. Vermeylen. Brieven van August Vermeylen uit Berlijn en Wenen 1894-1896, in: *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, jg. 25, 1972, nr. 9, p. 900.

August Vermeulen (1872-1945) studeerde aan de universiteiten van Berlijn en Wenen (1894-1895). Daar schreef hij zijn *Kritiek der Vlaamsche Beweging*, die begin 1896 in *Van Nu en Straks* verscheen. [Prentbriefkaart, ADVN, VPRY354]

chistische invloed van Max Stirner en de Schotse filosoof John Mackay (1864-1933) die in Berlijn verbleef en aan de biografie van Stirner werkte. De rebellie tegen een bevoogdende kerk en staat (maar geen voorstander van een formele en gewelddadige revolutie) heeft enkele heftige sporen nagelaten in het opstel van 1895.⁹⁸

In de briefwisseling tussen Vermeylen en Verriest sinds 1897 is er geen sprake van het anarchisme. Vermeylen vond het niet nodig zijn katholieke correspondent daar mee te belasten. Er is ook geen spoor van het kortstondige maar heftige meningsverschil tussen Van Langendonck en Vermeylen omtrent de *Kritiek*. Van Langendonck verwierp de grondstellingen van Vermeylen niet met betrekking tot de evolutie van de Vlaamse beweging. Hij accepteerde alleen niet de anarchistische aandikking van de teksten en de afwijzing van zijn onmachtige Vlaamsche Volkspartij. Men mag van Verriest veronderstellen dat hij hierin dicht bij Van Langendonck aanleunde.

In hoever kon Verriest echter toegang hebben tot de filosofische grondslagen van de *Kritiek der Vlaamsche Beweging*? Matthijs de Ridder stelt boud: "*Vermeylen's philosophy is fundamentally anarchistic and essentially incompatible with nationalism.*" Maar hij voegt daar haast onmiddellijk aan toe dat de auteur van de *Kritiek* toch als nationalist moet beschouwd worden, "*at least as someone who was concerned about the social and cultural position of the average Flemish individual*". Kan men dit niet met evenveel recht aan Verriest toeschrijven? Alleen, zijn nationalistisch woordgebruik had het immer en altijd over het 'volk', het 'gehele volk', ook de mindere man. Vermeylen was er, zo gaat De Ridder verder, zich ten volle van bewust te leven en te werken in een transitie, als actieve bruggenbouwer naar de toekomst. In zijn ogen was een traditioneel nationalist alleen maar bezig met de restauratie van het verleden.⁹⁹ Natuurlijk waren onder de toehoorders van Verriest velen die in typisch romantisch, negentiende-eeuws sentiment het *eertijds heeft er een volk bestaan* in strikt restauratieve en beperkende zin hebben gezien. In het door Verriest geleide weekblad *De Nieuwe Tijd* kan men van november 1896 af in anonieme

98. Het oude opstel van M. Hanot is nog bijzonder lezenswaard: M. Hanot, Invloed van Stirner in het jeugdwerk van August Vermeylen, in: *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 101, juni 1956, nr. 5, pp. 286-294. De conclusie van Hanot dat "*de jeugdstellingen van Vermeylen in hoge mate beïnvloed zijn door Max Stirner*" werd bevestigd door de latere studies van R. Vervliet (1972, 1990). Zie het nieuwste onderzoek bij M. de Ridder, *Staatsgevaarlijk. De activistische tegentraditie in de Vlaamse letteren 1912-1933*, Universiteit Antwerpen, onuitgegeven proefschrift, 2009, p. 64 e.v.: "*Vermeylen en Stirner*", waar aan het einde van de paragraaf gesteld wordt: "*Het stirneriaanse individu bleef Vermeylens voornaamste uitgangspunt en hij wist het steeds beter op de Vlaamse context af te stemmen.*" (p. 70).
99. M. de Ridder, *Europeanism in one country: August Vermeylen and Paul van Ostaïjen, and the international approach to Nationalism*, in: N. Bemong, e.a., *Re-thinking Europe. Literature and (trans)national identity*, Amsterdam, 2008, p. 24.

hoofdartikels nieuwe denkbeelden lezen in verband met de 'nieuwe tijd' en de veranderingsprocessen die daarbij verwacht worden.¹⁰⁰

Heeft Verriest in de jaren 1894-1897 een matigende invloed uitgeoefend op het anarchistische bentje? Voor Vermeylen is dat niet het geval. Voor Karel Van de Woestijne lag dat anders. Peter Theunis laat in de biografie verstaan dat Van de Woestijne in de cruciale jaren 1894-1897 genezen werd van zijn dweperig anarchisme. Jongeren zoals de Gentse dichter "*gingen hun geleidelijk wankelend anarchisme toetsen aan zijn [Verriest] opbouwende geestdrift*". Zowel Vermeylen als Van de Woestijne kwamen diep onder de indruk van de wervende esthetica¹⁰¹, de veel omvattende schoonheid die de pastoor van te lande aanpreeft. Tot op het hoogfeest van 17 augustus 1913 in Ingooigem bleven beiden dit herhalen.

Na het bezoek van de redactieleden van *Van Nu en Straks* en enkele christendemocraten aan de pastorie van Wakken op 4 november 1894 bleef het een poos stil. Pas na de voordracht in De Distel (17 februari 1896) werden de contacten met Verriest opnieuw geactiveerd. Vooral Hegenscheidt droeg de lof over de 'Steenen Gedachten' overal rond. Zowel De Bom als Hegenscheidt en Van Langendonck hadden ondertussen al veel gepraat om teksten en brieven van Rodenbach in *Van Nu en Straks* te publiceren. Max Rooses had een aantal documenten aan De Bom bezorgd. Vermeylen nam nu het project zelf ter hand.

De verbazing van een onverwachte toehoorder

In het voorjaar van 1897 begon hij aan de uitvoering. Het betrof in de eerste plaats de vertaling van een fragment uit Aischulos' *Prometheus geboeid*, uit de Roeselaarse Société Littéraire (1875-1876). Op 19 juni lichtte Verriest dit toe. Terzelfdertijd stuurde hij een afschrift van de ontroerende nieuwjaarsbrief van 1 januari 1876: "*t gene Berten Rodenbach mij schreef (...), in plaats van een schoolwerk. Zijn angst naar licht en vrede en veel kanten van zijnen geest en hert liggen zoo klaar in die brief dat hij weerd is om te bewaren.*" Op 1 juli vervulde Verriest de teksten, blij dat Vermeylen bereid was om naar Ingooigem te komen en dat de Ukkelse doctorandus dacht aan een opstel over Gezelle. Alle stukken van Rodenbach, ook de befaamde brief van 28 oktober 1878 aan Max Rooses, waarin onverbloemd gehandeld werd over 'liberaal' en 'vrij denken', verschenen in *Van Nu en Straks*, in juli en december.¹⁰²

100. Zie bij deel I, de paragraaf De fijnste geest van Vlaanderen (*Wt*, jg. 72, 2013, nr. 1, pp. 26-27) met een tekst van Vermeylen uit juni 1893: *Aanteekeningen over een hedendaagsche richting*.
 101. P. Theunis, *Karel Van de Woestijne. Biografie*, Antwerpen, 2010, p. 95 en n. 425 (Verriest).
 102. AMVC-Letterenhuis, nr. 113845/1-2: Brief van H. Verriest aan A. Vermeylen, 19 juni en 1 juli 1897. *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 2, juli 1897, nr. 2, pp. 110-116; december 1897, nr. 3-6, pp. 170-180.

Dat de biografische documenten, die op dat ogenblik volstrekt onbekend waren voor het grote publiek, in *Van Nu en Straks* terecht kwamen en niet bijvoorbeeld in het katholieke *Belfort* werd koud onthaald. Binnen de kringen van de katholieke flaminganten ging men liever aan deze 'bezwarende' brief voorbij. Hij werd niet opgemerkt in de biografie die Leo Van Puyvelde in 1908 bij Lambertus Veen in Amsterdam heeft uitgegeven, noch in de twee delen die Ferdinand Rodenbach in 1909 aan zijn broer en aan de blauwvoeterie heeft gewijd. Evenmin hadden de Rodenbachherdenkingen van 1905 in Leuven en 1909 in Roeselare aandacht voor deze belangrijke ego-documenten.¹⁰³

In de zomer van 1897 kwamen Vermeylen en Verriest elkaar nog nader. Op 23 augustus moest de pastoor van Ingooigem een belangrijke toespraak houden in Lier, naar aanleiding van de onthulling van het standbeeld voor kanunnik Jan-Baptist David, in aanwezigheid van kardinaal-aartsbisschop Lambert Goossens. Het was een festiviteit waaraan het gehele Davidsfonds zijn volle gewicht verleende. De grote katholieke organisatie wilde alle mogelijke pressie opvoeren rond de tumultueuze Gelijkheidswet en de vernederlandsing van het (middelbaar) onderwijs.¹⁰⁴ Opnieuw een wet waarvoor Verriest hartstochtelijk pleitte en de kolommen van zijn weekblad openstelde.¹⁰⁵

In Lier had de West-Vlaamse priester het uiteraard over 'wat wij eertijds waren, en wat wij nu zijn, en wat we willen worden'. Maar het ging hem voornamelijk over de toekomst. Aan het slot van zijn toespraak richtte Verriest zich rechtstreeks tot de kardinaal, met de oproep de Vlaamse beweging te zegenen en allen die werkten voor Vlaanderens 'herwording'. De tekst van de rede was toen niet beschikbaar.¹⁰⁶ Filip De Pillecyn heeft in de biografie gesteund op de beschikbare persverslagen en het officiële gedenkboek, dat nog in 1897 in Lier werd uitgegeven. Maar 'de indruk was overweldigend'.¹⁰⁷

103. Voor de Rodenbachbrieven van 1 januari 1876 en 28 oktober 1878, zie R. Vanlandschoot, *Albrecht Rodenbach. Biografie*, Tielt, 2002, pp. 335-337 en 553-556.

104. L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse beweging*, I, Leuven, 1977, pp. 165-166.

105. De wet De Vriendt-Coremans, in: *De Nieuwe Tijd*, jg. 1, 12 augustus 1897, nr. 41, pp. 324-326. Dat was de meest uitgesproken pro-stem in West-Vlaanderen. De officieuze *Zondagbode van het Bisdom Brugge*, jg. 21, 29 augustus 1897, nr. 35, pp. 413-414 over J.-B. David, maar niets over het Davidsfonds of Verriest en de commotie rond de Gelijkheidswet.

106. De tekst van de Lierse rede verscheen in *Voordrachten*, Roeselare, 1904, pp. 81-87.

107. F. De Pillecyn, *Hugo Verriest. Zijn leven en werken*, Tielt, 1941, p. 162. Verriest heeft alleen een enthousiaste nabeschouwing gegeven (zonder zijn eigen rol te beklemtonen) in *De Nieuwe Tijd*, jg. 1, 9 september 1897, nr. 45, pp. 353-355. Zie *Gedenkboek der Davids-Feesten te Lier 22 en 23 Augustus 1897* (Schriften door het Davids-Fonds uitgegeven, nr. 110), Lier, 1897.

Tot de aanwezigen behoorde ook de 17-jarige Frans Van Cauwelaert, leerling aan het Klein Seminarie van Hoogstraten, met een groep van veertig scholieren onder leiding van leraar Theodoor Spaeninckx.¹⁰⁸ Maar de meest aandachtige en onverwachte toehoorder is de Brusselse doctorandus August Vermeylen. Hij schreef 's anderendaags een laaiende brief aan Alfred Hegenscheidt. Het was wellicht de eerste keer dat hij Verriest in het openbaar beluisterd heeft, met een rede die volgens hem "zoo goed als volledig over de Vlaamsche Beweging ging". "Hij heeft van den droogen klood David bijna niets gezegd, maar (veel) van de Vlaamsche Beweging. En 't was eenvoudig subliem. Een jonge priester zei me nochtans dat zijn laatste voordracht in Brussel (die gij gehoord hebt)¹⁰⁹ nog schooner was. (...) Het plezierigste was, wat Verriest voor den aartsbisschop van Mechelen, (...) en een heele kliek pastoors uitsprak (...) Geen een katholiek woord, maar revolutionaire drang zooveel ge maar wilt! Hij heeft met triomfantelijke drift van Gezelle gesproken, 'die meester boven ons allen...!' (...), en van de individueele geestes onafhankelijkheid. (...) // Wat me gelukkig gemaakt heeft is zijn invloed op de toehoorders, o.m. een hoop jonge pastoors. Er waren er velen gekomen alleen om hem te hooren, en 't was een geestdrift die in eenigen tijd tot een delirium tremens wierd. (...) Zijn tirade op Gezelle is een lange triomf geworden."¹¹⁰

Men kan het zo merken: Vermeylen waardeerde ten zeerste de poëtische genialiteit van Guido Gezelle (in 1893 verscheen *Tijdkrans*, in 1897 *Rijmsnoer*, symbool van de hogere kunst in Vlaanderen in volle 'herwording').¹¹¹ Hij voelde zich ook ten dele bondgenoot met wat de pastoor van te lande voorhield aan Vlaams-politieke eisen van het ogenblik: de strijd tegen de obstructie van de Gelijkheidswet en de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Hij had dat ten overvloede in Lier gehoord.

De parallellie tussen beide coryfeeën verduidelijkte zich nog in de herfst van dat jaar, wanneer tussen 14 en 28 oktober in *De Nieuwe Tijd* drie bijdragen verschenen over Albrecht Rodenbacht, als afsluiter van de eerste jaargang.¹¹² Verriest had zijn

108. L. Wils, *De Messias van Vlaanderen. Frans Van Cauwelaert 1880-1910*, Antwerpen, 1998, pp. 21-22, op basis van een verslag van Frans Van Cauwelaert, die blijkbaar meer aandacht had voor August Laporta dan voor Hugo Verriest. Zie *Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische Politiek*, Antwerpen, 1971, pp. 19-21.
109. Vermeylen maakt duidelijk een verwijzing naar de 'Steenen Gedachten' van 27 februari 1896.
110. A. Vermeylen aan A. Hegenscheidt, 24 augustus 1897 (vetjes door A. Vermeylen). Zie *Leven met een schrijver* (biografie van Hegenscheidt, onder eindredactie van R. Vervliet), Antwerpen, 1977, p. 155.
111. H. Verriest, Guido Gezelle, in: *De Nieuwe Tijd*, jg. 1, 19 november 1896, nr. 3, pp. 17-20: "Gezelle is onze meester, onze groote meester". A. De Vos, De receptie van Guido Gezelles poëzie door Hugo Verriest, in: *Gezelliana. Kroniek van de Gezellestudie*, II, 1990, nr. 1, p. 4 e.v.
112. H. Verriest, Albrecht Rodenbacht, in: *De Nieuwe Tijd*, jg. 1, 14 oktober 1897, nr. 50, pp. 397-403; 21 oktober 1897, nr. 51, pp. 405-408 en 28 oktober 1897, nr. 52, pp. 413-417.

WEEKSCHRIFT UITKOMENDE ELKEN DONDERDAG
AAN VIJF FRANK PER JAARGANG.

Men schrijft in bij JULES DE MEESTER, DRUKKER & UITGEVER,
in de St-Alphonsusstraat, 7 & 9, ROUSSELARE.

1ste Jaar.

N° 50.

14 Oktober 1897.

ALBRECHT RODENBACH.

ALBRECHT Rodenbach was mijn leerling. Ik heb hem gekend, zoo naar als men eenen mensch kennen kan, en toch is het mij moeilijk over hem te spreken.

Hij was te veelvoudig, in zijne eenvoudigheid ;
Zijne hoedanigheden en veerdigheden liepen te verre uiteen ;
Zijne gedachten en gevoelens rezen te hoog, en lagen met al te diepe gronden ;
Zijn dichterlijk wezen sprieteelde te los en te veelvoudig en te ver.

En daaronder, onder dat uitwendig schoon kleed van den student, leefde er een wezen, met zulke wondere krachten, met zulke vreemde hoogten, zulke onpeilbare diepten, zulke ontrustende verscheidenheden en ontstellende schepingsmacht, dat geen menschenhand mij machtig schijnt dat te teekenen, machtig dat in woorden te vatten, te doen bestaan en tastbaar te maken.

Hij is en blijft mij ongrijpelijk op het papier en in het woord.

Ik zeg op het papier en in het woord ; want vóór mijnen geest en hert staat hij levend, doorkeken, doorgrond en verstaan.

Begin van Hugo Verriests bijdrage over Albrecht Rodenbach in het nummer van *De Nieuwe Tijd* van 14 oktober 1897. [ADV N, VY1721]

weekblad prompt naar Brussel gestuurd en het werd daar gretig gelezen. Niet het minst gaven een reeks portretten (de latere *Twintig Vlaamsche Koppen*) en Rodenbach nu de doorslag. Vermeyleen reageerde snel. Op 9 november schreef hij een hartelijke brief. “*Wij hebben met bewonderende geest gelezen wat gij in De Nieuwe Tijd van Rodenbach schreeft. Het is het allerbeste, en 't eenige, wat over hem kan gezegd worden. Eindelijk is 't er. Gij weet genoeg hoe wij (in V.N.& S.) Rodenbach als een leidende macht onzer tegenwoordige vlaamsche letterkunde willen doen erkennen, en wij zouden U zeer dankbaar zijn, wildet gij ons toelating geven om uw artikel over te drukken (...). Ik hoef U niet te zeggen welk gewicht we aan dat artikel hechten, dat op zichzelf een der schoonste dingen is die ik van U ken.*”¹¹³

Het waren de afsluitende zinnen van 28 oktober die Vermeyleen recht naar het hart gingen. Daar had de pastoor van Ingoogem met de hem eigen lay-out van inspringende zinsneden de vraag gesteld: “*wat ging hij [Rodenbach] worden? // Dat woord herhale ik: // De Dichter, // de Ziel, // het Hert, // de Geest, // het woord, // van het Herwordende Vlaanderen.*” Vermeyleen schaarde zich daar achter. De drie artikels werden onverkort in *Van Nu en Straks* opgenomen, in december 1897.¹¹⁴ Het mag dan wel gezegd worden dat de termen ‘herworden’ en ‘herleven’ bij Verriest en Vermeyleen wel dicht bij elkaar lagen maar toch niet helemaal elkaar dekten. De pastoor van Ingoogem vertrok vanuit een (romantische) traditie, maar wilde resoluut naar de toekomst toe. Vermeyleen wilde niets anders dan de toekomst scherp in zijn vizier stellen.

De publicatie in *Van Nu en Straks* was een gedurfde daad en bracht hem onverwacht soelaas. Zijn ‘Rodenbach’ drong via het tijdschrift door in Nederland en werd door Albert Verwey en Lodewijk van Deyssel hoge waarde toegekend. Eigenlijk werd hier al de basis gelegd voor een hartverwarmende ontvangst van Verriest in het Noorden. Maar ze bracht hem ook in verlegenheid. Op dat ogenblik immers was de bisschop van Brugge geschrokken voor de strekking van *Van Nu en Straks*, geïnformeerd door niemand minder dan Guido Gezelle, die het niet nam dat zijn neef Frank Lateur (Stijn Streuvels) zich, sinds mei 1896 zo ver in dat niet-katholieke nest had gewaagd.¹¹⁵ Bij het aantreden van Mgr. Waffelaert in juli 1895 was de ver-

113. AMVC-Letterenhuis, nr. 1077/8: Brief van A. Vermeyleen aan H. Verriest, 7 november 1897 (vetjes door Vermeyleen).

114. *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 2, december 1897, nr. 3-6, pp. 149-169 (vetjes door Verriest).

115. G. Gezelle aan Caesar Gezelle (toen student aan de KU Leuven), 5 oktober 1897, op basis van *Jubileumuitgave Guido Gezelle's Volledige Werken*, Rijmsnoer, p. 242 en n. 4: Gezelle is bij bisschop Waffelaert geweest: “*hoe we best François Lateur daaruit zouden krijgen*”. L. Schepens, *Kroniek van Stijn Streuvels*, Brugge, 1971, p. 27; H. Speliers, *Dag Streuvels. Ik ken de weg alleen*, Leuven, 1994, pp. 173-174. Men mag gerust aannemen dat een wel ingelichte bisschop ook wist wat Ver-

houding tussen het bisdom en Hugo Verriest al niet goed. Zij verbeterde er nu zeker niet op.

De aarzeling om *Starkadd*

Na Lier en de gepubliceerde Rodenbachstudie werd de samenwerking in *Van Nu en Straks* nog intenser. De aanleiding daartoe was *Starkadd*, het toneelstuk van Alfred Hegenscheidt, een Deens skaldenverhaal waarin een romantisch-heroïsche vrijheidsstrijd tegen de Friezen uitgetekend was. Maar die samenwerking in 1898-1899 verliep niet zonder een scherp kantje. Het stuk van Hegenscheidt verscheen integraal in december 1897 in *Van Nu en Straks*. In de eerstvolgende *Letterkundige Kroniek* besprak Vermeylen uiterst lovend dit werk (mei 1898). Voor hem was *Starkadd* het aanwijsbare toppunt van de literaire vernieuwing in Vlaanderen. Terzelfdertijd plaatste hij een hint naar *Gudrun*. Beide drama's behoorden "tot het dierbaarste, het volledigste misschien wat we bezitten". *Starkadd* betekende heel wat "voor het Vlaamsche volk" (Vermeylen zelf benadrukte!). Er bleef dus toch een intrinsieke band met het nationale belang, zeg maar de Vlaamse beweging, én met de literaire vernieuwing. In een tweede bijdrage barstte Vermeylen in woede uit over het feit dat de jury van de Vlaamse Academie een bekroning weigerde. Die uitspraak was noch min noch meer een blamage en een bewijs dat "het ras der officiëlerij" nog altijd aan de macht was, "waardoor Rodenbach miskend, Verriest en Gezelle vervolgd werden".¹¹⁶

Hoe zou de pastoor van Ingooigem daarover denken, nu zowel Gezelle, als hijzelf in de welbekende context van vervolging van het flamingantisme werd gezien, bovendien in gezelschap van Rodenbach? Vermeylen zag, aanvang 1899, met spanning uit naar een reactie. Maar uit de briefwisseling en uit de uiteindelijke bijdrage van Verriest over *Starkadd* kan men alleen maar aarzeling opmerken. Op 15 januari schreef hij dat hij naar Brussel zou komen met een eerste ontwerp. Drie dagen later liet hij weten dat het bezoek niet kon doorgaan maar dat hij in elk geval met Hegenscheidt wou confereren, niet met "de andere heeren", waarschijnlijk de leden van de redactie van *Van Nu en Straks*. Op 29 april wachtte hij nog steeds op een onderhoud, en hoe dan ook, hij wilde zowel Vermeylen als Hegenscheidt duidelijk maken "hetgeene ik min vinde".¹¹⁷

riest bedoelde met *De Nieuwe Tijd*.

116. A. Hegenscheidt, *Starkadd*, in: *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 2, december 1897, nr. 3-6, pp. 220-323 (hetzelfde nummer waarin de brieven van Rodenbach verschenen); A. Vermeylen, *Starkadd*, in: *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 3, mei 1898, nr. 1-2, pp. 125-136 (gedagtekend 6 maart 1898); *Starkadd* in de Academie, in: *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 3, augustus 1898, nr. 3, pp. 192-196 (gedagtekend 20 juli 1898). Beide stukken zijn opgenomen in *AVWW [...]*, II, 1951, pp. 117-130 en 131-137.
117. AMVC-Letterenhuis, nr. 113853/2, 3 en 4: Brief van H. Verriest aan A. Vermeylen, 15 januari,

Waarop stoelde het gevoelige verschil? Om dat duidelijk te maken moeten we eerst de positie van Vermeylen aangeven. Recent onderzoek, onder meer dat van Matthijs de Ridder toont aan dat de literatuuropvatting van Vermeylen in het algemeen, maar zeker ten aanzien van *Starkadd*, nog immer te plaatsen viel “in het natievormend project dat de Vlaamse literatuur was”. Het mocht dan nog zijn dat Hegenscheidt zelf beweerde dat hij in zijn stuk het flamingantisme terzijde had geschoven¹¹⁸, Vermeylen luisterde daar niet echt naar. *Starkadd* stond in hetzelfde perspectief als *Gudrun*. Dat betekende, zo geeft De Ridder aan, “dat de literatuurvernieuwing, waarvan *Starkadd* als meest voldragen voorbeeld gold [van alles wat in *Van Nu en Straks* verschenen was, RV] geen breuk was met de traditie maar hoogstens een update daarvan.”¹¹⁹

Zo te zien was *Starkadd* wel bevrijd “van de verlamdende Vlaamse romantische retoriek”, maar Hegenscheidt bleef opereren binnen “de traditie van de literaire Vlaamse beweging”. *Starkadd* bevatte dus veel reminiscenties aan *De Kerels* (1871) van Hendrik Conscience en *Gudrun* (1878) van Albrecht Rodenbach. Hegenscheidt had immers “het portret van het moderne individu als een heldensage gepresenteerd. Hij wekte op die manier de schijn dat hij net als zijn voorgangers een historische parabel had geschreven met een bruikbare les voor de hedendaagse lezer of toeschouwer”.¹²⁰ Dat beviel niet in Nederland.

Het was de kritiek van Albert Verwey in het *Tweemaandelijksche Tijdschrift* van 1 juli die het vuur aan de lont had gestoken. De Nederlandse dichter en criticus had met het boze vingertje gewezen op het feit dat Hegenscheidt niet uit het romantisch-nationalistische vaarwater was gebleven.¹²¹ Vermeylen kon zich niet vinden in deze kritiek. En ook Verriest was danig geschrokken. Op 9 juli schreef hij aan Vermeylen dat hij “nog geen antwoord uit Holland” had gekregen – Verwey legde alles naast zich neer – en hij wilde eerst de volledige tekst aankrijgen. Pas dan zou hij naar Brussel komen.¹²²

18 januari en 29 april 1899.

118. Zie *Leven met een schrijver* [...], p. 130.

119. M. de Ridder, “Mijn bruid, ik kom! O stormig hart der zee!” Hegenscheidts “*Starkadd*” tussen een individueel-anarchisme en Vlaamse romantiek, in: N. Bemong, e.a., *Naties in een spanningsveld. Tegenstrijdige bewegingen in de identiteitsvorming in het negentiende-eeuws Vlaanderen en Nederland*, Hilversum, 2010, pp. 153-166. De Ridder steunt op voorgaande studies van A.-M. Musschoot & H. Van de Voorde, in: R. De Bont, e.a., *Niet onder één vlag. Van Nu en Straks en de paradoxen van het fin de siècle*, Gent, 2005.

120. M. de Ridder, “Mijn bruid, ik kom! [...], p. 163.

121. H.A. Wage, *Albert Verwey (1865-1937)*, in: *Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur*, X, 1984, pp. 108-109; M. de Ridder, “Mijn bruid, ik kom! [...], pp. 159-160.

122. AMVC-Letterenhuis, nr. 113853/ 6: Brief van H. Verriest aan A. Vermeylen, 9 juli 1899.

Aan de aarzeling van Verriest kwam een einde in de nazomer. Hij stuurde een stuk in naar *Van Nu en Straks*, "Aan een bewonderaar van Starkadd", Vermeylen dus. Het merkwaardigste in zijn opstel was de volstrekte afwezigheid van de nationale problematiek: geen enkele verwijzing naar *Gudrun* bijvoorbeeld. Dat zou men van Verriest toch kunnen verwachten. Maar de pastoor van Ingooigem stak voor de taal en beeldkracht van Hegenscheidt zijn bewondering niet onder stoelen of banken: "de impressie van Starkadd is mij gelijk de impressie van een volle zee". Hoezeer echter "het overweldigende leven" zich opdringt – hier zit Verriest volop in de vernieuwingsdrang van *Van Nu en Straks* – "toch, na het lezen van Starkadd, blijft er een nood in mij...". Het concept van Hegenscheidt is "tot geen volle rijkdom gekomen". De hoofdfiguur "is mij niet doorzichtig".

Verriest, die een goede kenner was van de klassieke toneelliteratuur, vulde de spankracht van de hoofdfiguur zelf in. *Starkadd* haalde niet de dramatische uitwerking, niet de historisch-tragische van een 'Gustaaf Adolf'. Verriest verwees met nadruk naar Friedrich Wilhelm Schillers *Wallenstein* (de trilogie uit 1798-1799), de held uit de Dertigjarige Oorlog.¹²³ Verriest liet hier *Gudrun* en de vrijheidsstrijd van Kerlingaland aan de Noordzeekust terzijde voor een klassiek-historisch fresco. De redactie van *Van Nu en Straks*, althans Vermeylen en Hegenscheidt, kon haar ongenoegen niet bedwingen. En nog altijd wou Verriest naar Brussel komen. Zijn tekst verscheen uiteindelijk in januari 1900.¹²⁴

De gedoodverfde biografie

Nog voor het *Starkadd*-artikel verscheen, versomberde de herfst voor Verriest, door de dood van Gezelle op 27 november 1899. Nauwelijks zes dagen later schreef Vermeylen naar Ingooigem: "Wat gaan we nu voor Gezelle doen?" In elk geval wil *Van Nu en Straks* als dusdanig betrokken worden bij een eventuele huldiging en verwacht dat Verriest het initiatief zal nemen om "een comiteit samen te roepen, waarin alle bewonderaars van Gezelle zouden vertegenwoordigd zijn zonder het minste exclusivisme. Het ware pijnlijk als Gezelle niet door gansch Vlaanderen herdacht wierd". Zou de pastoor van Ingooigem er ook niet aan denken een kleine bloemlezing samen te stellen? "En wellicht zult ge nu de samenvattende studie schrijven die er noodig is; het

123. Verriest koos niet voor de krijgshero Albrecht Wallenstein (1583-1634) maar voor de Zweedse koning uit het huis Wasa, Gustaaf-Adolf (1594-1632), "who build the foundation of the modern Swedish state, and made it a major European power" (*Encyclopedia Britannica*, VI, 2003, pp. 578-580). Voor Schiller en zijn 'Wallenstein' zie G. Schulz, *Die deutsche Literatur zwischen französischer Revolution und Restauration*, Deel I: *Das Zeitalter der französischen Revolution*, München, 1983, p. 499 e.v. (*Geschichte der deutschen Literatur*, VII/I).

124. H. Verriest, Aan een bewonderaar van Starkadd, in: *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 4, januari 1900, nr. 1-2, pp. 79-91. In een voetnoot op pp. 88-89 wijst Verriest op een korte briefwisseling, die blijkbaar niet bewaard is.

levende beeld van Gezelle dat gij alleen boetseeren kunt."¹²⁵ Een ontredderde Verriest reageerde nauwelijks. Hij schreef op 9 december terug: "de stad Brugge wil van alles en de bekende stedelijke krant *La Patrie* wil alles steunen. Van waar komt nu die onerkende bewondering en liefde?" Verriest wilde ook een "comiteit zonder exclusivisme". Van een biografische schets sprak hij niet meer, alleen van een "allerprachtigste uitgave" van het dichtwerk.¹²⁶

Het *In Memoriam* dat Vermeylen voor *Van Nu en Straks* opstelde, was er één geheel naar de zin van Verriest, met trouwens reminiscenties aan hun briefwisseling. "Wat ook die onverwachte bewonderaars in hem zullen verheerlijken, – den katholieke, den geleerde, den flamingant...: Gezelle was en is, eerst en vooral, een der grootste dichters van Vlaanderen. Zorgen wij nu, dat hij eerst en vooral, als de grootste dichter van Vlaanderen gehuldigd worde." En nog sterker in de laatste alinea: "Al lang genoeg heeft ons volk, boven alle officieelen en critici, in Gezelle's werk leeren voelen dat het Vlaamsche land en de Vlaamsche ziel een bijzondere op zichzelf levend schoonheid dezer wereld is; een schoonheid, waarin wij elkaar kunnen herkennen en liefhebben." Dit *In Memoriam* werd voluit met naam ondertekend door August Vermeylen, zodat niemand in Vlaanderen, ook niet in het katholieke kamp, kon twijfelen aan het statement van *Van Nu en Straks*.¹²⁷

Het was maar al te duidelijk dat zowel *Dietsche Warande en Belfort* als de Brugse *Biekorf* niet erg happig waren om Vermeylen en Verriest het volle pond te geven. Het eerste nummer van de *Warande* in januari 1900 vermeldde *Van Nu en Straks* niet eens in het *Overzicht van Tijdschriften*. In het speciale Gezellenummer van einde februari werd in de rubriek *Guido Gezelle en de Drukkers* slechts één lijntje gewijd aan het *In Memoriam* door Vermeylen geschreven: "Gezelle was en is, eerst en vooral, de grootste dichter in Vlaanderen". Niets over het aanbod tot een breder pluralistische herdenking voor heel Vlaanderen waarvoor Verriest met Vermeylen wilde samenwerken. In de bijna exhaustieve bibliografie over de pas overleden Gezelle liet *Biekorf* het tijdschrift van Vermeylen achterwege.¹²⁸

125. Gezelle-archief Brugge, kopie in AMVC-Letterenhuis: Brief van A. Vermeylen aan H. Verriest, 3 december 1899.

126. AMVC-Letterenhuis, nr. 113853/7: Brief van H. Verriest aan A. Vermeylen, 9 december 1899.

127. *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 5, januari 1900, nr. 1, p. 112.

128. *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 1, januari 1900, nr. 1, pp. 93-101; februari 1900, nr. 2, pp. 264-270: *Geboektheid over Gezelle*, dat een aanvulling was en een vervolg op de bibliografische bijdrage in de *Warande*. Over deze bibliografische receptie zie R. Vanlandschoot, Hugo Verriest, Henri Rommel, 'De Nieuwe Tijd' en de dood van Gezelle, in: *Biekorf*, jg. 99, december 1999, extranummer, pp. 389-433. – *Biekorf* heeft in de jaren 1900-1905 slechts eenmaal Vermeylen geciteerd, met betrekking tot Verriest, in jg. 12, 1 mei 1901, nr. 9, in de rubriek *Mingelmaren*, pp. 143-144: de Nederlandse schrijver Frans Netscher (1864-1923), medewerker aan de *Nieuwe Gids*, had de

Reeds op 2 januari 1900 stuurde Albert Verwey een brief aan Hugo Verriest (blijkbaar na afspraak met August Vermeylen) met een vraag om in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* een uitgebreide biografische bijdrage over Guido Gezelle te leveren. "Ik weet", zo schreef Verwey, "dat U er in Noord-Nederland velen door verplichten zou en mij persoonlijk zou het genoegen doen op die wijze mijn pogen om Gezelle hier te doen kennen ondersteund te zien." Het is niet bekend of Verriest een antwoord heeft gestuurd: op de ontvangen brief staan enkele potloodaantekeningen. "Ik ben daar mee bezig." Maar hij ontweek de opdracht. Er waren te veel aangelegenheden die over Gezelle nog niet konden gezegd worden. Hij vond dat hij niet behoorde tot "de bevoegde hoogere letterkunde" om zo een taak tot een goed einde te brengen.¹²⁹ De gedoodverfde biograaf gaf verstek en kwam er nooit toe om een echte levensbeschrijving te brengen.

Een mooie herinnering aan het Kortrijkse congres

Men kan niet beweren dat de vriendschappelijke verhouding aan enige verzwakking toe was. In november 1900 verscheen een nieuw opstel van Verriest over Gezelle in *Van Nu en Straks*, onder de titel *Een andere voordracht*. Het was zijn laatste bijdrage in dit tijdschrift. En weerom over Gezelle. Vermeylen kon er blijkbaar niet genoeg van krijgen. Deze keer opnieuw was de tekst eerst in *De Nieuwe Tijd* verschenen.¹³⁰ Het was echter de laatste keer dat Vermeylen uit *De Nieuwe Tijd* kon putten. Zowel het weekblad als zijn eigen tijdschrift liepen op hun laatste benen. Einde 1901 hielden ze er alle twee mee op. Vermeylen publiceerde als allerlaatste stuk, bijna als een sluitend bewijs van zijn hoge verering voor Albrecht Rodenbach, diens gedicht van 29 oktober 1879: "Op het album van wijlend jongvrouw Pauline Willems, J.F. Willems dochter". De laatste strofe zal wel bijzonder in de smaak zijn gevallen:

stelling verdedigd dat de heropbloei van de Vlaamse letteren te danken was aan de beweging van de *Nieuwe Gids*. Vermeylen riposteerde in *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 5, maart 1901, nr. 1, pp. 48-50, met zijn bekende stelling dat de oorsprong van de vernieuwing in Vlaanderen bij Gezelle lag en bij het bekende gedicht *Avondstilte* van Verriest. Het waren Albrecht Rodenbach en Pol De Mont die met hun 'réveiltijdschriften' de vernieuwing hadden versterkt. Het Brusselse weekblad *Onze Tijd* van 30 maart 1901 ging in op de controverse Netscher-Vermeylen. De redacteur van *Biekorf* in de *Mingelmaren* van 1 mei: *De heer Vermeylen heeft gelijk* (cursivering door auteur). De redacteur maakte overigens de opmerking dat die zgn. 'réveiltijdschriften' van Rodenbach hem volkomen onbekend waren.

129. J. Geldhof, August Vermeylen en Albert Verwey noemen Hugo Verriest de biograaf van de pas overleden Guido Gezelle, in: *Biekorf*, jg. 53, 1980, pp. 365-367; R. Vanlandschoot, Hugo Verriest, Henri Rommel [...], pp. 404-405.
130. *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 4, november 1900, nr. 5-6, pp. 246-261; zie *De Nieuwe Tijd*, jg. 4, 2 augustus 1900, nr. 40, pp. 312-320 (alleen de eerste zin werd geschrapt in *Van Nu en Straks*).

*“Des niet te min – integendeel – vooruit, het nijdig streven
Van Vlaanderens taaiheid! Willems naam als strijdleus aangeheven,
En eens zien wij ons Vaderland in volle bloeite staan,
– ofwel eens springt het boelken van 't jaar 30 naar de maan.”¹³¹*

Voor Verriest werd het na het zwaarmoedige Gezellejaar gelukkig wat drukker omtrent zijn eigen werk. In 1901 was hij volop bezig aan zijn ‘verzameld werk’ en verscheen bij Jules De Meester *Twintig Vlaamsche Koppen*, in twee delen. Vele fragmenten waren reeds in *De Nieuwe Tijd* verschenen. Een van de allereerste exemplaren was bestemd voor August Vermeylen, die op 24 december bijzonder hartelijk dankte en de wens uitsprak dat de pastoor ook zijn “*gesproken woord*” zou verzamelen. Graag kwam hij weer eens op bezoek in Ingooigem in het voorjaar van 1902.¹³²

De belangrijkste gebeurtenis voor Verriest in dat jaar 1902 was het 27ste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres in Kortrijk, einde augustus. Hij werd er de beminnelijke ondervoorzitter, naast Julius Sabbe die met vaste hand de werkzaamheden leidde. Zijn rol bestond erin de toekomst van de Nederlandse taal in Vlaanderen nogmaals veilig te stellen. In zijn belangrijke interventie op de tweede dag onderstreepte hij de onvermijdelijke opgang naar het algemeen Nederlands in Vlaanderen. Bij het pleidooi van de pastoor “*klaptent meest Noord-Nederlanders in de handen*”. Dat voorval herinnerde Vermeylen aan de *Voorrede* tot *Gudrun* van Albrecht Rodenbach “*over de Hollanders die tusschen kwamen om Westvlaanderen gelijk te geven*”.¹³³

De natuurlijke groei naar een cultuurtaal was begonnen. Het definitieve keerpunt in die ontwikkeling had zich voorgedaan. Het “*Vlaamsch*” dat, zo zei Vermeylen, “*uitsluitend de taal geweest [is] voor volksklasse en kleine burgerstand*” was in volle transformatie.¹³⁴ Zowel Verriest als Vermeylen waren op dat ogenblik overtuigd dat maatschappelijk en cultureel de weg openstond naar een volwaardige “*Nederlandse*”

131. *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 5, december 1901, nr. 4-6, p. 308. F. Baur, in: *Al de gedichten, AWW [...]*, II, 1956, p. 123, geeft het een plaats in de reeks ‘Postuum uitgegeven gedichten’. Over dit gedicht, zie L. Gevers, Rodenbach en België, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 42, 1983, nr. 3, pp. 129-139; R. Vanlandschoot, *Albrecht Rodenbach [...]*, pp. 31 en 622-623.

132. AMVC-Letterenhuis, nr. 1142/12: Brief van A. Vermeylen aan H. Verriest, 24 december 1901. In 1904 verschenen inderdaad zijn *Voordrachten*.

133. A. Vermeylen, Particularisme?, in: *Vlaanderen*, jg. 1, augustus 1903, nr. 8, pp. 322-334 en september 1903, nr. 9, pp. 376-382, opgenomen in *AWW [...]*, II, 1951, pp. 245-272, citaat op p. 271.

134. A. Vermeylen, Hollandsche en Vlaamsche literatuur, in: *Vlaanderen*, jg. 2, januari 1904, nr. 1, pp. 30-36 en februari 1904, nr. 2, pp. 84-91, opgenomen in *AWW [...]*, II, 1951, pp. 283-298, citaat op p. 290.

beschaving. Met enig oratorisch triomfalisme kon Verriest in Kortrijk besluiten: *“Vlaanderen is aan het herworden en leve Vlaanderen in Nederland.”*¹³⁵ Als de Vlamingen alleen op *“ons eigen verleden moeten voortbouwen”*, blijven ze, volgens Vermeylen, steken in de romantische retoriek. Maar het gaat wel om een organische ingroei in de Nederlandse beschaving, waarbinnen zowel de West-Vlaming als de Oost-Groninger zijn eigenheid behoudt. De eigenheid van de Vlaming is echter bedreigd als hij zich niet in de eigen taal kan ontwikkelen.¹³⁶ Dat waren ook de inzichten die Verriest sinds 1877 stelselmatig had verworven, maar hij drukte zich minder snedig uit dan wat Vermeylen in 1900 en 1903 naar voren bracht.

De uitspraak van Verriest in Kortrijk kon Vermeylen niet vergeten. Reeds in 1900 had hij de verhouding tussen particularisme en algemene taal, tussen cultuur-Nederlands en Europese roeping aangeduid. *“Zoals het particularisme nooit een hinderpaal mag worden voor de hogere eenheid ener algemene Nederlandse beschaving, zo zal die beschaving slechts een stuk leven zijn, op eigen grond, van de wereldcultuur der Europese rassen.”*¹³⁷ Daarom leek hij in 1903 Verriest als voorbeeld te stellen. Dat Stijn Streuvels, Herman Teirlinck en Hugo Verriest zo'n succes hadden en herhaaldelijk gedrukt werden was hem een bewijs dat *“onze schrijvers werden aangetrokken door het kloeke vrije Diets, dat in Vlaanderen in de mond van 't volk leeft”* en zo vervolgde hij verder, *“'t is slechts een bijzondere uitwerking van dien trek naar zelfstandigheid die de Vlaamse beweging is”*.¹³⁸

Vermeylen trok de lijn door. *“In 't vraagstuk dat ons hier bezig houdt mag men het gewicht der taaleerbied niet genoeg schatten. Dit mag de Vlaming minder doen dan wie ook. Want in België staat hij tegenover een machtige vijand: het geldt hier de handhaving en de verspreiding van het Nederlands, tegenover een Europese omgangstaal, die ons door de staatsinstellingen en in 't bijzonder door het onderwijs wordt opgedrongen, en wier oppermacht gebroken moet worden ter wille van de gezonde ontwikkeling van ons volkswezen.”*¹³⁹ Dit was een thema dat hem tot 1914 bleef beheersen.

Verriest en Vermeylen bewandelden dus dezelfde wegen. Dat had Rodenbach, onder invloed van zijn leraar, ook al gedaan in de *Voorrede* (april 1879, gedrukt 1882)

135. *Handelingen XXVIIste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres* (augustus 1902), Ieper, 1904, pp. 184-189 (vetjes door auteur). R. Vanlandschoot, Hugo Verriest en het XXVIIste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres, in: *Biekorf*, jg. 108, maart 2008, nr. 1, pp. 75-91, citaat op p. 88 en n. 34.
136. M. de Ridder, *Staatsgevaarlijk [...]*, pp. 8 en 80.
137. A. Vermeylen, Vlaamsche en Europeesche beweging, in: *Van Nu en Straks*, n.r., jg. 4, november 1900, nr. 5-6, pp. 299-310, in: *AVWW [...]*, II, 1951, pp. 157-170, citaat op p. 165.
138. A. Vermeylen, Particularisme? [...], pp. 245 en 271.
139. A. Vermeylen, Particularisme? [...], p. 265 (vetjes door auteur).

tot zijn *Gudrun*: de letterkundige taal van “*Kerlingaland*” zou “*allengskens en harmo-nischer wijze (...) in de geschreven tale van Dietsland*” overvloeien.¹⁴⁰ Ik kan het dus niet eens zijn met Roland Willemyns die in 1998 in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* Verriest in 1902 “*een late verdediger van het West-Vlaams particularisme*” noemt.¹⁴¹ En evenmin met Joris Van Parys die in 2007 Verriest in Kortrijk niet meer dan “*sierlijk schoon dialect*” laat spreken, onderscheiden van het “*strate-vlaamsch*”.¹⁴²

De visie op een organische samenhang tussen Vlaanderen en Nederland zoals Verriest die in het slot van zijn Kortrijkse toespraak opriep, moet gelinkt worden aan enkele inzichten uit Vermeylens opstel uit november 1900 met de overbe-kende slotzin (“*om iets te zijn moeten we Vlaming zijn. – Wij willen Vlaming zijn om Europeërs te worden*”). Hoe “*Europees*” Vermeylen ook was, voor hem leek de enige werkbare formule Vlaanderen-Nederland te zijn, in het hart van de West-Europese beschaving.¹⁴³ Bij Verriest ging het vanzelfsprekend over de natuurlijke groei tot een volwaardig Vlaanderen in een breder Groot-Nederlands verband en zijn afkeer voor polarisering tussen de Franse en Duitse cultuur was even bekend.

De scherpe lijn tussen ‘katholieke’ en ‘liberale’ kunst

Het 27ste Taalcongres betekende voor Verriest een plotse opstoot aan voordrachten in Nederland, over Gezelle natuurlijk, maar ook over Rodenbach en Streuvels. De contacten waren tot stand gekomen dankzij Aleida Nijland (1870-1940), de eerste Nederlandse die in de Germaanse filologie in Leiden afstudeerde (1896) en later werkzaam was bij uitgever Lambertus Jacobus Veen in Amsterdam. Zij had in Kortrijk namens het Algemeen Nederlandsch Verbond het woord genomen. Er volgde een uitnodiging aan Verriest om in Amsterdam te spreken in december 1902. Maar Nijland wou ook Vermeylen in het Noorden horen en het is Verriest geweest die hem heeft aanbevolen. Op 6 februari 1903 sprak Vermeylen in Zwolle over Gezelle en Rodenbach.¹⁴⁴

140. F. Baur, *Albrecht Rodenbach*, in: *AVWW [...]*, III, 1957, p. XXX. – Vermeylen vermeldt Verriest in 1903 op p. 253 en p. 259 en heeft het nadrukkelijk over “*de gezonde ontwikkeling van alle delen der Nederlandse taal*”, p. 267. Het uitvoerig citaat uit de Voorrede van Rodenbach staat op p. 271.
141. R. Willemyns & R. Haeseryn, *Taal*, in: *NEVB [...]*, p. 2936. Aan de VUB heeft Jetje De Groof een proefschrift gemaakt bij prof. Willemyns: *Nederlandse taalpolitiek en taalplanning in Vlaanderen in de “lange negentiende eeuw” 1795-1914: een linguïstische analyse met speciale aandacht voor de wisselwerking tussen status- en corpusplanning*, 2004. De Groof behandelt op p. 312 e.v. de taalcongressen. 1902 en Verriest komen echter niet voor.
142. J. Van Parys, *Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse & zijn tijd*, Antwerpen, 2007, pp. 334-335.
143. A. Vermeylen, 1900, opgenomen in *AVWW [...]*, II, 1951, p. 170; over ‘europeanisme’ en nationa-lisme bij Vermeylen, zie M. de Ridder, *Europeanism [...]*.
144. Zie R. Vanlandschoot, Hugo Verriest, Guido Gezelle, Aleida Nijland en de voordrachten in Nederland 1902-1904, in: *Biekorf*, jg. 108, september 2008, nr. 3, pp. 314-325.

Einde 1902 legde hij de laatste hand aan een manifesttekst voor het nieuwe tijdschrift *Vlaanderen*, tien jaar na *Van Nu en Straks* en tien jaar onder het sterke patronaat van Gezelle en Rodenbach. Het kon nu verdergezet worden met Verriest en Streuvels. Het is de grote verdienste van de eerste redactie geweest, zo argumenteerde Vermeylen, om Gezelle aan het hoofd te zetten. “*West-Vlaanderen ontspande zijn krachten voor goed, het sap brak los, en daar ging het aan 't bloeien als een geweldige boom, – in hoge vreugd voor altijd.*” Met deze verriestiaanse beeldspraak opende Vermeylen een nieuw perspectief op de Vlaamse literatuur en de Vlaamse beweging. Maar hij versterkte nog wat hij in 1896 en in 1900 had gesteld: “*De Vlaamse beweging bleef niet enkel een strijd voor het verkrijgen en handhaven van taalrechten; zij wilde niet alleen maar op staatkundige, maar rechtstreeks op sociale toestanden inwerken, en tevens trachtte zij meer en meer de wetenschap en het verstandelijk leven te omvatten.*” En met een woordgebruik dat ook eigen was aan zijn katholieke tegenvoeter was hij ervan overtuigd: “*Vlaanderen ligt niet meer te sluimeren, het wil groeien*”. Maar ook in de verdere toekomst was “*onze literatuur onafscheidelijk van de toekomst van ons volk*”. De intrinsieke band tussen literatuur en Vlaamse beweging bestond dus nog altijd.¹⁴⁵

In deze herfst van 1902 bleek dat de steun van Verriest aan Vermeylen in de ontstaansperiode van het tijdschrift *Vlaanderen* van groter belang was dan tot hiertoe aangenomen. Helaas is er geen briefwisseling uit deze maanden voorhanden. Gelukkig is er wel de correspondentie tussen Streuvels en Vermeylen, door Stijn Van Clooster uitgegeven, precies over de aanloop van het tijdschrift en de rol van Verriest daarin.¹⁴⁶ Van meet af aan bevestigde Streuvels dat de pastoor iets in petto had om te publiceren en bovendien dat Vermeylen de naam van Verriest “*volop mocht gebruiken*”, zelfs dat Verriest verwachtte een zekere redactionele rol te spelen.¹⁴⁷ Hoogstwaarschijnlijk heeft er tussen Ingooigem en Avelgem overleg plaatsgehadt. Maar het opzet doofde al snel uit, ook omwille van een langdurige reumatische aandoening van de pastoor. In het voorjaar 1903 liet Streuvels de zaak varen. Niet zo Vermeylen.

145. A. Vermeylen, Iets over ons. Ter inleiding van het tijdschrift ‘Vlaanderen’, in: *Vlaanderen*, jg. 1, januari 1903, nr. 1, pp. 42-46, opgenomen in *AVW [...]*, II, 1951, pp. 231-236, citaten op pp. 231-232 en 235. Het blad droeg als ondertitel *Maandschrift voor Vlaamsche Letterkunde*. Zie R. Vervliet, *Vlaanderen*, in: *NEVB [...]*, pp. 3496-3497.

146. S. Van Clooster, *Bouwstenen voor de geschiedenis van het tijdschrift Vlaanderen (1903-1907)*. De briefwisseling Stijn Streuvels-August Vermeylen, in: *Jaarboek van het Stijn Streuvels genootschap*, X, 2004 (2005), pp. 133-181. Het gaat hier over 36 brieven tussen 11 september 1902 en 30 januari 1908. Ik behandel hier de brieven tot 3 juli 1903.

147. S. Streuvels aan A. Vermeylen, 4 oktober, 25 oktober en 20 november 1902, in: S. Van Clooster, *Bouwstenen [...]*, pp. 144-145.

In de aanloop naar *Vlaanderen* zag Vermeylen Verriest als een onmisbare cultuurdrager, zeker in het perspectief van de verruiming naar Nederland toe, maar ook voor de samenwerking met 'andersdenkenden'. Zij twee hadden niet alleen Gezelle maar ook Rodenbach als gemeenschappelijke erfenis. Reeds op 6 oktober 1902 had Herman Teirlinck aan Cornelis A.J. Van Dishoeck (1863-1931), uitgever in Bussum, geschreven dat "*geheel Vlaanderen*" achter het nieuwe tijdschrift stond, ook Hugo en Gustaaf Verriest en Caesar Gezelle. In de definitieve tekst van het prospectus van 30 december werden zelfs bijdragen van de beide Verriesten aangekondigd voor de allereerste afleveringen. Het was de duidelijke bedoeling van Teirlinck om een orgaan tot stand te brengen "*om op heel het Vlaamsche land in te werken en het eindelijk tot een volgroeid, rijp ontwikkeld deel van Groot-Nederland te maken*".¹⁴⁸ Vermeylen en Verriest beaamden dit ten volle.

Toen het volgens Streuvels al lang duidelijk was dat Verriest de verwachtingen niet zou inlossen, bleef Vermeylen op 24 februari 1903 aandringen op een substantieel artikel over "*de Hollandsche lezingen (...). Wij zien het met spanning tegemoet! Niet alleen wij, maar ook het Hollandsche publiek zit te wachten.*" Hijzelf was zopas in Zwolle geweest, precies over Gezelle en Rodenbach. Verriest mocht de keuze van de bijdrage geheel zelf bepalen.¹⁴⁹ Hij beloofde wel voor maart een tekst, maar de belofte werd niet vervuld. Het waren zeker geen gezondheidsredenen of wat luiheid alleen. Het probleem lag dieper. Verriest voelde zich van de kant van de hogere geestelijke overheid in het bisdom Brugge blijvend gehinderd en de redactie van *Dietsche Warande en Belfort* zeurde al maar voort om medewerking.

Op 19 juni schreef Vermeylen een betekenisvolle brief. "*Ik weet dat een goed deel van ons Vlaamsch publiek nog niet aannemen kan, dat een priester meewerke aan een niet-zuiver-katholiek tijdschrift; het beseft nog niet dat de opsplitsing, naar partij of godsdienst, van ons hooger geestelijk leven (dat nog niet heel rijk is) op een jammerlijke verzwakking uit loopt. Daarom juist zou ik willen dat gij weer eens het goede voorbeeld gaaft, als vroeger in Van Nu en Straks. Onder onze medewerkers zijn er niet alleen katholieken, maar ook enkele geestelijken voor wie uw houding in deze een groote steun zou zijn, meen ik. Algemeen vereerd als gij zijt, moet het voorbeeld van U komen. Natuurlijk zouden wij er voor zorgen, dat uw bijdrage in passende omgeving*

148. H. Teirlinck aan C.A.J. Van Dishoeck, 9 oktober 1902, in: G.H. 's Gravesande, *De geschiedenis van het tijdschrift 'Vlaanderen' 1903-1907. Brieven en Documenten*, Brussel, 1962, pp. 37-38; Prospectus bij *Vlaanderen*, jg. 1, januari 1903, nr. 1.
149. AMVC-Letterenhuis, V 4655/B1: Brief van A. Vermeylen aan H. Verriest, 24 februari 1903. In *AVWW [...]*, IV, 1955, p. 928 staat in de 'Lijst der handschriften' bij de voordracht in Zwolle: "*Over Vlaamsche Beweging en Vlaamsche literatuur*".

zou verschijnen."¹⁵⁰ Vermeylen overdreef schromelijk het aandeel van geestelijken in het tijdschrift *Vlaanderen*. Behalve Caesar Gezelle dook in feite niemand anders op. Vermeylen heeft hier niet bereikt wat hij wilde en Streuvels maakte er niet veel woorden aan vuil.

Vanaf 1904 maakte Verriest een periode mee van grote drukte rond zijn naam. Bij Jules De Meester in Roeselare verschenen jaarlijks delen van zijn *Verzameld werk*. Ze verkochten als zoete broodjes en werden de hemel ingeprezen. Een hele studentengeneratie verslond zijn boeken, ook buiten West-Vlaanderen. Nog net vooraleer de voordrachten van de jonge Frans Van Cauwelaert er aankwamen. Alleen de Nederlandse katholieke priester en literair criticus Anton Binnewiertz, die in het begin van de eeuw stevig verankerd was in de redactie van *Dietsche Warande en Belfort*, had een beetje smalend gedaan over *Twintig Vlaamsche Koppen*. Dat was geen spek voor Hollandse bek.¹⁵¹ Maar het was ook de man die luidkeels geprotesteerd had tegen de recuperatie van Gezelle door de Beweging van Tachtig. "*Want Gezelle behoort niet tot de modernen. Wij katholieken behouden hem als ons rechtmatig eigendom.*"¹⁵² Dat was een stelling die zeker niet door Vermeylen kon gedeeld worden en zelfs Verriest zal zich daaraan geërgerd hebben. Gezelle was van heel Vlaanderen en niet van de katholieken alleen. De uitspraken van Binnewiertz en de ideologische scherpslijperij van de *Warande* lagen hem niet. Maria Belpaire en Emiel Vliebergh hadden het nooit goed opgehad met de nieuwe reeks van *Van Nu en Straks* (1896-1901) en zeker ook niet met *Vlaanderen* (1903-1907). Ze verteerden het niet dat de roem van Streuvels, die elk jaar groter werd, niet aan hen was besteed. In zijn eigen blad beklagde Vermeylen zich over hen "*die een scherpe lijn willen trekken tussen 'katholieke' en 'liberale' kunst, ons orgaan houdt het voor plicht, boven alle sektegekijf, boven allen ijver voor kerkelijke of politieke belangen, dat hogere belang te dienen: de geestelijke schoonheid van Vlaanderen.*"¹⁵³

150. AMVC-Letterenhuis, nr. V 4655/B1: Brief van A. Vermeylen aan H. Verriest, 19 juni 1903.
151. *Van Onzen Tijd*, 1900-1901, pp. 289-291. A. Binnewiertz (1870-1915) komt uitvoerig aan bod bij J. Persyn, *De wording van het tijdschrift 'Dietsche Warande en Belfort' (1900-1924)*, Gent, 1963 en bij J. Pauwels, *'Méér dan een mode-koorts': Guido Gezelle en zijn postume uitgever Lambertus Jacobus Veen 1901-1919*, Leuven, 2005.
152. *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 1, 1900, nr. 2, pp. 155-158. Geciteerd bij J. Pauwels, *'Méér dan een mode-koorts' [...]*, p. 104.
153. A. Vermeylen, Christen-Ideaal, in: *Vlaanderen*, jg. 3, 1905, pp. 187-196, opgenomen in: *AWW [...]*, II, 1951, pp. 341-352, citaat op p. 344. De polemiek tussen Vermeylen en Belpaire was ontstaan naar aanleiding van de eerste editie van A. Vermeylen, *Verzamelde opstellen*, Bussum, 1904. Deze bundel werd nog eens extra aan de tand gevoeld in *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 6, januari 1905, nr. 1, pp. 49-61.

Maria Belpaire en Emiel Vliebergh, waren geen voorstanders van de nieuwe reeks van *Van Nu en Straks*, noch van *Vlaanderen*. [ADV N, VFD2 en VFD116]

Bij het eerste nummer van de derde jaargang gaf *Vlaanderen* een nieuwe prospectus. Het tijdschrift wou zijn werking "aanmerkelijk uitbreiden en behalve letterkundig werk bijdragen opnemen op sociaal en wetenschappelijk gebied zoowel als een systematisch overzicht van al wat daar leeft in Vlaanderenland." Met name werd Hugo Verriest nu aangekondigd met een bijdrage over *Vlaanderen en zijn dichters* en August Vermeylen met een nieuwe studie over Rodenbach. Het is er in beide gevallen niet van gekomen.¹⁵⁴

Rodenbach in Leuven en in Luik

En dan was het weer tijd voor een Rodenbachherdenking. Deze keer in Leuven, op 12 februari 1905, georganiseerd door de Vlaamse studenten van *Ons Leven*, met Leo Van Puyvelde als centrale organisatiefiguur, de eerste voorzitter van het AKVS. Ze schaarden zich rond hoogleraar Gustaaf Verriest, de man die reeds in 1888 de hoofdbrok had geleverd. Van Puyvelde zorgde echter voor een nieuw geluid. Hij riep het patroenschap in van de "twee grootmeesters van onze hedendaagsche letterkunde, August Vermeylen en Prosper van Langendonck", om de juiste waardebe­paling van Rodenbach af te meten. Hij verwees naar Maria Viola in *Van Onzen Tijd* en naar

154. *Vlaanderen*, jg. 3, januari 1905, nr. 1, ingeschoven prospectus.

Hendrik Jan Boeken in *De Twintigste Eeuw*, Nederlandse tijdschriften die in januari 1905 met waardering over Rodenbach handelden.¹⁵⁵ Ze deden dat op basis van *Twintig Vlaamsche Koppen* en het was duidelijk dat de 'Hollandse' voordrachten van Verriest en Vermeylen vruchten hadden afgeworpen.

De nieuwste toespraak was die van Frans Van Cauwelaert, maar de kernstukken van zijn betoog klonken onvervalst verriestiaans: "*grooter dan door de kunst van zijn woord, staat Rodenbach voor ons door de grootheid van zijn daad.*" Die dag in Leuven heeft Hugo Verriest niet gesproken. Volgens het verslag in *Ons Leven* stond hij op de tweede rij in de eretribune, vlak achter Van Cauwelaert. Het studentenpubliek hoorde dat het uiteindelijk ging om "*een Vlaamsch volk met eigen opvoeding, eigen beschaving, met zijn eigen leven*". Het was de sterke nagalm uit Ingooigem. De boodschap van Verriest en Vermeylen lag ook in deze rede verdisconteerd.¹⁵⁶ Zij werd tot 1913 gekoesterd in het AKVS.

1905 gaf aan Vermeylen volop de gelegenheid zijn visie op literatuur en Vlaamse beweging te preciseren. Driekwart eeuw België nodigde hem uit om zijn encyclopedische kennis en belesenheid te demonstreren. Hij deed dit een eerste keer op de liberale Vlaamse landdag in Antwerpen, op 27 augustus. Zijn referaat kreeg de titel: *De Vlaamsche letterkunde van 1830 tot 1905*. Voor dit liberale gehoor sprak hij over Gezelle en zijn weldoende invloed "*vooral [op] Rodenbach, die de breedst aangelegde van al onze dichters is geweest, de ruimst voelende, de diepst menschelike...*". Verder had hij het over een grote bent jonge vrijzinnige schrijvers. De katholieke literatoren kregen een kleine plaats: Streuvels slechts enkele lijnen, Verriest helemaal geen. Misschien lag de politieke gevoeligheid op deze liberale strijddag te hoog. Maar voor deze congressisten had hij aan het einde van zijn rede een toekomstvisie. "*De Vlaamsche letterkunde zal eerst haar volle ethische werking kunnen uitoefenen en de volledige uitdrukking zijn, een eigen en toch een Europeesche uitdrukking, van het bewustzijn van den modernen Vlaamschen mensch (...), wanneer de Vlaamsche Beweging, in den ruimsten zin, hier geheel het sociaal en geestelijk leven zal doordrongen hebben. Wanneer de Vlaamsche letterkunde door een echte Vlaamsche cultuur zal gesteund worden.*"¹⁵⁷

155. *Albrecht Rodenbach bij de studenten te Leuven herdacht*, (uitgave *Ons Leven*), Leuven, 1905, pp. 3-4; Maria Viola (1870-1951), Nederlandse schrijfster en journaliste, redacteur van *Van Onzen Tijd* (1900-1920); Hendrik Jan Boeken (1861-1933), letterkundige, sinds 1893 redacteur bij *De Nieuwe Gids* van Willem Kloos.

156. *Albrecht Rodenbach bij de studenten [...]*, p. 10. L. Wils, *De Messias van Vlaanderen [...]*, pp. 61-62 over de 'nieuwe inzichten' van Van Cauwelaert, vermeldt de toespraken in Sint-Niklaas (30 augustus 1903) en Aarschot (7 september 1904). Niets evenwel over Leuven, 12 februari 1905.

157. A. Vermeylen, *De Vlaamsche letterkunde van 1830 tot 1905*, in: *Handelingen van den Vlaamschen Landdag*, Antwerpen, 1905, p. 61 e.v. opgenomen in: *AVVW [...]*, IV 1955, pp. 513-521, citaat op p. 520 (vetjes door auteur).

De tweede keer dat Rodenbach uitgebreid aan bod kwam, deed zich voor einde november aan de Luikse universiteit, in het kader van de jubileumviering van het land en de wereldtentoonstelling in de vurige stede. Er waren toen twaalf eminente sprekers uitgenodigd om allerlei aspecten van het jarige België te belichten. Slechts twee Vlamingen kwamen aan het woord: Emiel Vliebergh voor sociaaleconomische aangelegenheden en August Vermeylen voor taal en cultuur, voor een publiek dat nauwelijks iets afwist van de Vlaamse letterkunde en afwijzend stond tegenover de doelstellingen van de Vlaamse beweging.¹⁵⁸ De conferentie van Vermeylen had als titel *Les lettres néerlandaises en Belgique depuis 1830*. Zijn encyclopedische aanpak was zo mogelijk nog groter dan in Antwerpen, hier bestreek hij alle tijdperken en alle strekkingen. Een druk bezette pleiade die doelbewust uitliep op een copieuze beschrijving van de poëzie van Gezelle, *“le plus grand poète que les pays de langue néerlandaise aient eu depuis le 17e siècle”*. Hij besteedde er vijf bladzijden aan.

Maar hij wijdde ook vijf bladzijden aan Rodenbach, *“une nature indéniablement géniale”*, met eigen Franse vertalingen van gedichten. Deze passages over Gezelle en Rodenbach hebben de aandacht getrokken van de Franstalige publieke opinie.¹⁵⁹ Dit alles gaf hem de gelegenheid een directe overgang te maken naar Hugo Verriest, *“actuellement le plus séduisant conférencier que nous ayons. A part des causeries réunies en volume [Voordrachten, 1904, RV], il a peu produit. Mais parmi ce peu, il y a un poème, Le Calme du Soir, qui est une des choses les plus largement et les plus belles qui puissent se trouver dans la littérature néerlandaise.”* Daar had je het dan, het gedicht van Verriest dat sinds 1894 gediend had als poëtische wegwijzer voor de generatie van *Van Nu en Straks*.

Die beweging – Vermeylen is daar eerlijk in – had zijn inspirerende beginpunt bij Prosper Van Langendonck, *“l'un des maîtres les plus respectés”*. Hij was het die *“sut rattacher le mouvement poétique à la grande tradition de Gezelle et de Rodenbach”*. Aan dat waardeoordeel is Vermeylen altijd trouw gebleven. Nochtans was dit begin niet zo gemakkelijk en de situatie – Vermeylen bedoelt de jaren 1894-1895 – taxeerde hij als: *“Rodenbach mort, Gezelle muet, Verriest relégué quelque part dans une petite cure de village”*. Onder de nieuwe grote namen van het ogenblik staan Stijn Streuvels en Cyriel Buysse vooraan. En daarnaast krijgen René De Clercq en Gustaaf Vermeersch de nodige aandacht. Deze relatief onbekende Luikse tekst¹⁶⁰ is

158. De meest bekende sprekers waren: Henri Pirenne, Godefroid Kurth, Henri Carton de Wiart, Emile Waxweiler, Emile Verhaeren en Edmond Picard. Zie *La Nation Belge 1830-1905. Conférences faites à l'Exposition de Liège*, Luik, 1906.

159. Dit lange fragment Gezelle-Rodenbach verscheen in *Revue de Belgique*, 1906, pp. 260-266. Gedeeltelijk ook in *La Métropole d'Anvers*, 12 augustus 1906.

160. Opgenomen in *AVWW [...]*, III, 1953, pp. 7-32, citaten op pp. 15, 19 en 22. Zijn leven lang is

de uitvalsbasis geworden voor zijn grote literatuuroverzichten van 1912 en 1923.¹⁶¹ Hoeveel belang hij hechtte aan deze Luikse tekst getuigt de aparte uitgave van de conferentie bij Van Dishoeck in Bussum, nog in 1906, een brochure van 38 bladzijden.¹⁶² Deze tekst heeft ook als voorbeeld gediend voor Verriest in zijn rede op 7 juli 1910 tijdens de Brusselse Wereldtentoonstelling. De pastoor had echter zelf in 1905 ook een ontwerp neergeschreven over *“De Vlaamsche letteren. Een groei, een bloei, een zomeroogst”*.¹⁶³ Het stuk was in die mate verriestiaans dat het van Gezelle en Rodenbach naar Streuvels toe geschreven was, niet zonder te verdwalen in een dichtbegroeide West-Vlaamse boomgaard.

Een hogere macht die met neerstig oog bespiedt

Voor Verriest brak de tijd aan van de openbare erkenning. Zelfs Lodewijk van Deyssel (Karel Alberdingk Thym 1864-1952) had hem opgemerkt. In het januarinummer 1906 van *Vlaanderen* verscheen op verzoek van de redactie *In Vlaanderen Vlaamsch*. Ze had hem gevraagd een vergelijking te maken tussen de Noord-Nederlandse letterkunde en de Vlaamse. Na een diplomatieke verklaring over ieders gaven en gebreken, loofde hij de nieuwe talenten: Caesar Gezelle en Delfien Vanhaute. Daarin was hij het eens met Verriest en met Vermeylen. Boven allen plaatste hij Gezelle en Rodenbach *“gezien zooals Verriest hem zag”*. Hier zat hij, samen met Albert Verwey, eveneens op dezelfde lijn.¹⁶⁴

De pastoor was reeds sinds 15 juni 1904 briefwisselend lid van de Academie en bij Koninklijk Besluit van 4 november 1906 werd hij benoemd tot volwaardig lid van deze hoge instelling. In zijn dankwoord op 21 november bracht Verriest nog eens zijn eigen inbreng naar voren. Hij beloofde zijn volle steun aan *“dit edel werk, te weten het verheffen en opbeuren van het Vlaamsche volk en van zijne taal, zijne kunst, zijne wetenschap en geheel zijn wezen”*.¹⁶⁵ Het klonk kort en krachtig als een cate-

Vermeylen bij zijn oordeel over Van Langendonck gebleven. Zie bv. zijn toespraak in Antwerpen op 10 november 1923, opgenomen in *AVVW [...]*, IV, 1955, pp. 717-730 en de aantekeningen op pp. 906-908.

161. 1912 is *De Vlaamsche Letterkunde*, in: M. Rooses, e.a., *Vlaanderen door de eeuwen heen*, I, Antwerpen, 1912, pp. 243-312 (komt verder aan bod in deel III, de paragraaf *Vrijheid is macht om zich zelf te zijn*); 1923 gaat vooral over twee hoofdstukken in *De Vlaamsche letteren van Gezelle tot heden*, die Gezelle en Rodenbach behandelen tot aan *Van Nu en Straks*.

162. Zie R. Roemans, *Het werk van prof. dr. A. Vermeylen: analytische bibliografie*, Amsterdam, 1953, nr. 58, p. 62.

163. AMVC-Letterenhuis, nr. 36099, niet gepagineerd (7 bladzijden). Er verscheen in *Biekorf*, jg. 16, 1 december 1905, nr. 23, pp. 377-384, een eerste bewerking van dit manuscript.

164. *Vlaanderen*, jg. 4, januari 1906, nr. 1, pp. 1-6; het stuk was gedagtekend: *“Baam, November 1905”*.

165. *Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1906, pp. 837-840. Verriest werd kort daarna lid van de Bestendige Commissie van het Onder-

chismustekst. Even voordien had hij een eredoctoraat aan de Leuvense universiteit gekregen, een aangelegenheid die hier verder nog aan bod komt.

1906 was zeker geen jaar om er op Vlaams gebied het zwijgen toe te doen. Het stond bol van spannende gebeurtenissen en moeilijke discussies. Het aantreden van de nieuwe aartsbisschop van Mechelen, Mgr. Désiré Mercier (7 februari), scherpte de verwachtingen omtrent een betere taalregeling in het middelbaar onderwijs aan, ondanks de bijzonder stoeve politieke voortgang van het wetsvoorstel-Coremans. Zowel Verriest als Vermeylen aarzelden niet om het publieke forum te betreden. Voor Verriest was dat bijzonder delicaat, want hij had hier te maken met diametraal tegenovergestelde inzichten en beslissingen van zijn bisschop, Gustave Waffelaert.

Maar eerst was er de onuitputtelijke Gezelle. Op 14 maart sprak Hugo in Nijmegen, net toen er in *Biekorf* van de Nederlandse medewerker aan *Van Onzen Tijd*, Eduard Brom (1862-1935, een collega van Maria Viola) een huldedicht aan de bekende voordrachtgever verscheen.¹⁶⁶ De voornaamste gebeurtenis had plaats in Brugge op 23 april: onthulling van het praalgraf van Guido Gezelle, waarbij Hugo Verriest het woord moest nemen. Streuvels die zich een beetje ergerde aan al dat gedoe rond zijn heerom, liet verstek gaan op de plechtigheid en schreef dat zonder franje aan Emmanuel De Bom.¹⁶⁷ De redevoering van pastoor Verriest klonk niet bepaald nieuw, hij begon zich meer en meer te herhalen, terwijl het Brugse neogotische monument de meeste West-Vlamingen in vervoering bracht. De plechtigheid gaf echter aan Vermeylen de gelegenheid een apologetisch artikel te plaatsen in *Le Matin de Bruxelles*, ook al een condens van wat hij in Luik had gezegd.¹⁶⁸

De hoofdinspecteur van de West-Vlaamse colleges, kanunnik Henri Rommel, die als retoricaleraar reeds voor Gezelle had gepleit, legde op 28 juni voor de diocesane wedstrijd, in de "*discours flamand*" een opmerkelijke opgave voor: *Rede aan het praalgraf van Guido Gezelle op 23 april 1906. Een leerling spreekt namens de colleges*.¹⁶⁹

wijs, onder de leiding van Gustaaf Segers (1848-1930). Segers had net op 17 oktober 1906 een voordracht gehouden over Letterkundige Taal en Volkstaal en daarin de stelling verdedigd dat de "*algemeene letterkundige taal het eenig doelmatig voertuig [is] van het onderricht*". *Verslagen [...]*, pp. 777-820.

166. De Nijmeegse voordracht staat vermeld in *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 32, [april] 1906, nr. 2, p. 66; *Biekorf*, jg. 17, 1 maart 1906, nr. 5, pp. 78-79. De tekst van het gedicht werd opgenomen door A. De Ridder, *Pastoor Hugo Verriest*, Amsterdam 1908, in *Addendum II*, onder de titel: *Bloei*, p. 124.
167. S. Streuvels aan E. De Bom, 23 april 1906, in: K. Smits, *Een bundeltje brieven. Stijn Streuvels en Emmanuel De Bom. De briefwisseling van de jaren 1900-1914*, Kapellen-Antwerpen, I, 2005, p. 257.
168. Zie R. Roemans, *Het werk van [...]*, nr. 375, pp. 318-319.
169. Archief Sint-Jozefscollege Tielt, farde diocesane wedstrijden, 1906.

De diplomatieke windstilte was slechts van korte duur. De parlementaire verkiezingen van 27 mei legden een loodzware hypotheek op het wetsvoorstel-Coremans. De katholieke meerderheid verloor acht zetels. Signalen uit de Brugse curie logen er niet om. Reeds in zijn vastenbrief had Mgr. Waffelaert de grenspalen uitgezet: alleen de bisschoppen konden oordelen over de rechtmatigheid van het omstreden wetsvoorstel en de gelovigen hadden zich daar volstrekt aan te onderschikken. In de ogen van de bisschop en van het gehele episcopaat was het voorstel ongrondwettelijk. De hogere belangen van de godsdienst stonden op het spel.¹⁷⁰

In de kringen van *De Vlaamsche Vlagge* legde men zich niet neer bij deze bisschopelijke aanbevelingen. Het paasnummer kon gelezen worden als een vurig pleidooi voor het wetsvoorstel.¹⁷¹ In deze constellatie sprak Hugo Verriest een belangrijke rede uit in de Vlaamse Academie onder de enigmatische titel: *Wat er in Vlaanderen roert en wat er stil blijft*. Hij liet fijntjes horen in het exordium dat hij het over de situatie in West-Vlaanderen had, “*ik leve met dat volk*”, dat zich naar zijn aanvoelen in “*volle roering*” bevond. Zijn uitgangspunt was onvermurwbaar: de hele bovenbouw van het Vlaamse sociaal-culturele leven is verfranst, “*alle vooruitgang is Fransch*”. Daarom riep hij nu het gezag in van de Academie, “*een hoogere macht, die met neerstig oog bespiedt en vervolgt wat er in Vlaanderen leeft*”.

De analyse van Verriest bewoog zich op een dubbel niveau. Wat betreft *taal* onderkende hij twee stromingen: een die ijverde voor “*schoon Vlaamsch*”, het zuiver algemeen Nederlands, en dat was vooral aanwezig in het college van Tielt, onder de geestdriftige stuwning van leraar Robrecht De Smet. Uit de verdere context van zijn rede is het duidelijk dat hij Tielt op het oog heeft. De tweede strekking, veruit de meerderheid in de provincie, hield het bij “*haar eigen, zoet, zuiver natuurlijk Vlaamsch*”. Ook met betrekking tot de *beweging* zag hij een onderscheid: enerzijds de “*officieele*”, waarvan het sleutelwoord de “*gelijkheid*” was en die “*van buiten naar binnen werkt*”; anderzijds de “*min bekende beweging bijzonderlijk in West-Vlaanderen, zij wil van binnen naar buiten groeien*”. Verriest sprak geen enkel exclusieve uit. Hij liet zijn toehoorders of lezers zelf kiezen. In het tweede deel had hij het over literatuur. In zijn West-Vlaamse pantheon troont Streuvels boven allen, ver boven Delfien Vanhaute, Caesar Gezelle, Omer Karel De Laey en René De Clercq.

Aan het einde zette hij het college van Tielt in de bloemetjes. Daar hebben ze in de vertaling van Leendert Burgersdijk (uit het Noorden!) *Macbeth* van Shakespeare opgevoerd. Het is of hij de keuzes van leraar Robrecht De Smet voor het ‘Nederlands’

170. Tekst van de vastenbrief in de *Gazette van Thielt*, jg. 57, februari 1906, nr. 15, p. 1-ab.

171. *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 32, [april] 1906, nr. 2, pp. 49-55.

prefereert.¹⁷² Het lijkt afgesproken, maar het is puur toeval: op 19 mei pleit August Vermeylen "*Pour le Flamand*" in de *Matin de Bruxelles* voor de regelrechte afbouw van de verfransingsdruk in Vlaanderen, die de ontwikkeling van de persoonlijkheid hindert en niets anders dan ontwortelden oplevert.¹⁷³ Hij had van Verriest de tekst van 16 mei aangekregen en was daar bijzonder blij om, "*dat er ook iets roerde in de Academie*".¹⁷⁴

Geen naam hoeft hier genoemd te worden

Verriest had de situatie goed ingeschat. Bisschop Waffelaert voelde zich gedwongen om na de verkiezingen een nieuwe verklaring af te leggen. Hij deed dat in afgemeten en strak gespannen Latijn op de *Congregatio Prosynodalis*, op 29 mei 1906, voor de verzamelde vicarissen en dekens. Er kon volgens de bisschop geen sprake zijn van de goedkeuring van het wetsvoorstel-Coremans. Dat was geen vrije kwestie, zo herhaalde hij zijn vastenbrief. Het 'Nederlands' was bovendien een verwerpelijke taal en er circuleerden al genoeg gevaarlijke boeken uit het protestantse Noorden. Er kon ook niet geraakt worden aan de Franstalige bovenbouw in de colleges, voor het behoud van de katholieke hegemonie op het maatschappelijke en politieke vlak.¹⁷⁵ De woede steeg nog bij de flaminganten bij deze scherpe uitspraak. Terecht heeft Harry Van Velthoven erop gewezen dat er van de kant van het episcopaat (bij het aantreden van Mgr. D. Mercier als nieuwe aartsbisschop) slechts "*een schijnbare inschikkelijkheid*" bestond tegenover een gunstige regeling, in vergelijking met de bitsige uitval van de Brugse bisschop.¹⁷⁶ Hoe hard Waffelaert ook had gesproken in de kleine bestuurskring, hij temporiseerde nog even tot aan de bisschoppenconferentie, maar de *Instructions* bevestigden grotelijks zijn inzichten.

Precies in deze dubieuze aanloopperiode kreeg het honderdjarig jubileum van het Roeselaarse Klein Seminarie zijn beslag, een festiviteit waar Hugo en Gustaaf Verriest erg naar uitkeken. Sinds februari was een intense voorbereiding opgestart. Daarbij werd door de diocesane overheid enige voorzichtigheid aan de dag gelegd. Hoofdinspecteur Henri Rommel liet aan superior Leo Devroe weten dat het de

172. *Verslagen [...]*, pp. 407-430. Over de situatie in Tielt, zie R. Vanlandschoot, *Hoogtij van de 19de eeuw 1848-1914*, in: J. Lerouge, e.a., *300 jaar college van Tielt*, Tielt, 1986, pp. 131-132 en R. Vanlandschoot, *Kapelaan Verschaeve*, Tielt, 1998, pp. 74-75.

173. Zie R. Roemans, *Het werk van [...]*, nr. 376, p. 319.

174. AMVC-Letterenhuis, nr. 4655/B1: Brief van A. Vermeylen aan H. Verriest, visitekaartje, s.d.

175. De tekst verscheen nog voor de jubileumviering in Roeselare. Latijnse tekst in *Collationes brugenses*, jg. 11, juli-augustus 1906, nr. 7-8, pp. 425-433; een Nederlandse vertaling in *Ons Recht* (Antwerpen), 29 juli 1906. Zie ook K. Van Isacker, *Herderlijke brieven over politiek*, Antwerpen, 1966, nr. 31, pp. 71-72.

176. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie 1830-1914. Macht en onmacht van de Vlaamsgezinden*, Kortrijk, 1982, p. 157 en n. 62.

uitdrukkelijke wil van de bisschop was het eeuwfeest te plaatsen in het teken van *“de verheerlijking van ‘t vrij Katholiek Onderwijs onzer colleges”*. Was de bisschop, zo vraagt Johan Strobbe zich af, *“bang dat de nadruk anders te veel zou komen te liggen op de question flamande”*.¹⁷⁷

De bisschoppelijke bezorgdheid over de thematiek van het eeuwfeest was gewettigd. Kort na 21 februari, bij de vorming van een (voorlopig) inrichtend comité traden een twintigtal oud-leerlingen vooraan, uit de jaren 1857-1862 (de tijd van Gezelle!) onder leiding van de Leuvense hoogleraar Joseph Van Biervliet, decaan van de rechtsfaculteit, geassisteerd door Hugo en Gustaaf Verriest, Eugeen Van Oye en Karel De Gheldere. Dit inrichtende ‘berek’ hield zich natuurlijk ook bezig met wat het thema zou worden.¹⁷⁸ Deze Vlaamsgezinde groep verzocht Gustaaf Verriest de hoofdrede te houden, en wachtte met spanning de zomer af.

Op 30 juli trok Gustaaf bijzonder duidelijk van leer, met een volwaardig pleidooi voor een Vlaamse humaniora, waarbij de teksten van Gezelle en Rodenbach constitutieve elementen leverden. Over dit duo liet hij zijn oratorische zwier gaan: *“Geen naam hoeft hier genoemd te worden, in aller harten rijzen de beelden van Guido Gezelle en Rodenbach.”* Over de rol van de jonge dichter als inspirator van de Vlaamse jeugd klinkt het: *“Onberekenbaar is de invloed geweest (...) en voor altijd zal het beeld van de jongeling staande blijven neven het ontzaggelijk reuzenbeeld van Gezelle.”* Maar de Leuvense hoogleraar mikte eveneens op de actualiteit. *“Onze taal is als ons grondbezit”. Hier nam hij echter zijn wensen voor werkelijkheid: “allen zijn het eens geworden over de noodzakelijkheid in de Humaniora recht te doen aan de moedertaal. Over het quo modo alleen zijn de meeningen nog verdeeld.”* Toch merkwaardig dat hoofdinspecteur Rommel besliste de tekst van deze rede integraal op te nemen in het diocesane tijdschrift voor het katholiek middelbaar onderwijs. De toespraak kreeg daarbuiten eveneens een ruime verspreiding.¹⁷⁹

177. *La Patrie* (Brugge), 21 februari 1906; brief van H. Rommel aan L. Devroe, 21 februari 1906, in: J. Strobbe, *200 jaar dichters, denkers en durvers. Biografie van een college. Het Klein Seminarie van Roeselare*, Tielt, 2007, p. 239.

178. J. Strobbe, *200 jaar dichters [...]*, p. 240. Prof. J. Van Biervliet was de man die Verriest in Leuven op 3 februari 1877 in *Met Tijd en Vlijt* bijzonder verwelkomd had: R. Vanlandschoot, Een brief uit de kring van Albrecht Rodenbach aan Aloïs Bruwier, 15 februari 1877, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 71, 2012, nr. 1, p. 66.

179. *Revue pratique de l'enseignement à l'usage des établissements d'éducation du diocèse de Bruges*, jg. 11, oktober 1906, nr. 1, pp. 1-16, maar onder de titel *De grieksch-latijnsche humaniora; Dietsche Warande en Belfort*, jg. 7, december 1906, nr. 12, pp. 429-442; *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 33, [december] 1906, nr. 1, pp. 39-40 gaf een korte samenvatting. – J. Strobbe, *200 jaar dichters [...]*, 2007, pp. 244-245 noemt deze rede *“een toonbeeld van klassieke welsprekendheid”*, maar vraagt zich aan het eind af *“of alle hoge gasten het met Verriests pleidooi voor een eentalige Vlaamse humaniora eens waren”*. Natuurlijk waren ze het niet allen eens.

Aan het banket van het Roeselaarse feest werd dan, tot algemene vreugde, het heuglijke nieuws medegedeeld van het Leuvense eredoctoraat van Hugo Verriest. Het was professor Joseph Van Biervliet die de oorkonde namens de rector van de universiteit overhandigde “aan den alom beroemden en hooggeprezen, innig geliefden meester der Vlaamsche letteren, mijnen ouden schoolmakker en besten vriend Hugo Verriest”. Een minuten lang durende staande ovatie volgde daarop. De pastoor van Ingooigem en zijn broer, beiden warmden zich op in de glanzende zon van een welverdiende hulde.¹⁸⁰ Een golf van belangstelling rolde over het land, ook bij de vriendengroep van *Van Nu en Straks* en *Vlaanderen*. Streuvels schreef opgewekt naar Emmanuel De Bom, en die stuurde een lang stuk in naar de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 3 augustus. Van Vermeylen is geen reactie bekend. Misschien was dit ‘Leuvens’ eredoctoraat hem te min.¹⁸¹

Vier op een rij

Op 5 oktober 1906 werd de klap duidelijk. De *Instructions* van het episcopaat schokten de Vlaamse publieke opinie.¹⁸² Bovenop de dubbele vergissing van deze pastorale richtlijnen – geen voertaalregeling in het middelbaar onderwijs en tegelijk veroordeling van het wetsvoorstel-Coremans én een onbehouden verklaring dat het Nederlands niet kan dienen voor de wetenschappelijke cultuur – legde bisschop Waffelaert, op woensdag 10 oktober, nog een zwaardere hypotheek. Op de directeursvergadering hield hij, in het Frans, een brandrede om zijn colleges niet alleen op de rails van de *Instructions* te zetten, maar om ze helemaal in de pas te brengen met zijn visie op de verhouding tussen katholiek onderwijs en politiek, zoals hij dat sinds zijn vastenbrief van februari ononderbroken deed. Waffelaert was, zoals Van Cauwelaert aangaf in zijn *Gedenkschriften* een “integralist”, die niet bang was voor “krachtige uitspraken”.¹⁸³

180. J. Strobbe, *200 jaar dichters [...]*, p. 246.

181. S. Streuvels aan E. De Bom, in: K. Smits, *Een bundeltje brieven [...]*, I, p. 268.

182. Een rijke bloemlezing van de reacties is te lezen in de publicaties van H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte 1780-1914*, Antwerpen, 1970; L. Gevers, *Dat volk moet herleven: het studententijdschrift De Vlaamsche Vlagge 1875-1933*, Leuven, 1976; L. Gevers, *Bewogen jeugd. Ontstaan en ontwikkeling van de Katholieke Vlaamse studentenbeweging (1830-1894)*, Leuven, 1987; L. Gevers, *Jezuïeten, bisschoppen en flaminganten. Documenten uit kerkelijke archieven over de controverse rond het taalregime in het katholiek middelbaar onderwijs 1900-1906*, Brussel, 2008; H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, Kortrijk, 1982; L. Vos, *Bloei en ondergang van het AKVS*, Leuven, 1982; L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse beweging. Deel 1: Geschiedenis van het Davidsfonds tot 1914*, Leuven, 1977; L. Wils, *De Messias van Vlaanderen [...]*. Voor de laatste stand van het onderzoek, zie H. Van Velthoven, Een kwarteeuw strijd om een gedeeltelijke venederlandsing van het katholiek middelbaar onderwijs. Jezuïeten en bisschoppen versus katholieke flaminganten. Verdere inzichten via een nieuwe bronnenpublicatie (1900-1906), in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 68, december 2009, nr. 4, pp. 317-330.

183. *Gedenkschriften [...]*, pp. 97-98.

Om te beginnen hoefde er niets gewijzigd te worden aan het humanioraprogramma. De uitspraken van Gustaaf Verriest waren derhalve een illusie. Het programma voldeed immers aan de eisen van de tijd. Ook wat betreft het 'Vlaams'. Niemand mocht de bevoorrechte positie van de katholieken in het jubilerende België in gevaar brengen. De voorbije verkiezingen van 27 mei bevestigden dat. Niet alle katholieken zagen dat zo, volgens de bisschop. Het was derhalve de zorg van de directeurs om de voorhoede van de katholieke jeugd in goede banen te leiden: *"c'est votre mission spéciale et unique de donner l'instruction à la jeunesse et de faire son éducation: mais souvenez-vous que votre mission est d'autant plus importante; (...) vous êtes chargés de conduire plus loin et plus haut les enfants de la classe dirigeante (...) ils seront appelés un jour à exercer à leur tour une influence décisive sur la société."* Precies daarom was het wetsvoorstel-Coremans ongrondwettelijk en strijdig met de katholieke-politieke belangen.¹⁸⁴ De '*classes dirigeantes*' dienden zich aan de Franse voertaal te houden.

De visie op humaniora, taal en opvoeding van Gustaaf en ook die van Hugo Verriest stond dus haaks op die van de bisschop, die wel op de hoogte was van wat er in de academische aula op 16 mei weerklonken had, nog eens plechtig, maar in omfloerste bewoordingen door de Leuvense hoogleraar op 30 juli versterkt. In die zin was de pastoor van Ingoogem een van de kopstukken van het verzet tegen de grondstellingen van de *Instructions*, de eerste in de rij van vier die in deze bijdrage aan bod komen, in het kader van de verstandhouding tussen Verriest en Vermeylen.

De toon van het verzet was al gauw gezet. Nog in oktober liet de 'Omroeper' van dienst in de *Warande* horen dat "*de grondregels*" waarop de *Instructions* gesteund zijn "*ontegensprekelijk vals zijn*".¹⁸⁵ De reactie van de Brusselse hoogleraar was fel en heftig, niet zonder ironie. Vermeylen kende de inhoud van de prosynodale rede van 29 mei 1906 en citeerde zelfs uit de Latijnse grondtekst. Hij steunde de centrale idee van de verriesten met beide handen. Hij had het over "*dien organischen samenhang van eigen wezen, gedachte en uitdrukking, zonder welke zich geen mens geheel vrij kan voelen*". De Vlaamse leerlingen "*moeten in 't Nederlands leren denken – en zich in spontaan-zuiver Nederlands hun geestesleven opbouwen, tot in haar bijzonderste en verhevenste delen door de taal verbonden met hun dieplevend, onvervreemdbaar, onverloochenbaar Vlaams-zijn*".¹⁸⁶

184. *Revue pratique [...]*, jg. 11, januari 1907, nr. 2, pp. 81-86: 'Allocution'. (vetjes door auteur)

185. *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 7, oktober 1906, nr. 10, p. 320.

186. A. Vermeylen, Debisschoppen en de Vlaamse zaak, in: *Vlaanderen*, jg. 4, november 1906, nr. 11, pp. 493-403, opgenomen in *AVWW [...]*, II, 1951, pp. 366-378, citaat op p. 377. Enige bladzijden hoger vroeg hij "*aan onze katholieke broeders (...) of er enig vergelijk, enig toegeven mogelijk is op dat ene punt: dat het onderwijs, al worden er een oftwee of drie andere talen aangeleerd, het Nederlands de voorrang moet hebben? // Wie dat niet aannemen kan (...) kan moeilijk het verwijt ontgaan, dat hij*

Vermeylen kreeg als eerste een opsteker van Stijn Streuvels, die op dat punt gemakkelijk met Verriest kon overleggen. Reeds in juni 1906 had Streuvels aan de Ukkelse hoogleraar laten weten dat hij het geheel eens was met hem en dat *Vlaanderen* zich moest openlijk uitspreken voor de Vlaamse kwestie. Op 13 november schreef hij lovend aan Emmanuel De Bom over de bijdrage van Vermeylen in *Vlaanderen*.¹⁸⁷ Niet zolang daarna becommentarieerde Karel Van de Woestijne in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* de maatregelen van het episcopaat en de bijdragen in *Vlaanderen*. Hij plaatste August Vermeylen tegenover Maria Belpaire en apprecieerde haar verklaring in *Dietsche Warande en Belfort*, die gelukkig afweek van die van kanunnik Jacob Muyltermans, hoofdinspecteur in het aartsbisdom Mechelen. Van de Woestijne vond hem een bange haas. Hij loofde de 357 katholieke Vlamingen die hun handtekening geplaatst hadden onder een collectieve protestbrief aan het episcopaat. Zij waren voor hem, zoals voor Vermeylen "*rechtgelovigen en onafhankelijke burgers*".¹⁸⁸ Overigens vond redactiesecretaris Jules Persyn van de *Warande* en rechterhand van Belpaire dat de tekst van Vermeylen "*een flink protest en een onweerlegbaar betoog*" uitmaakte.¹⁸⁹

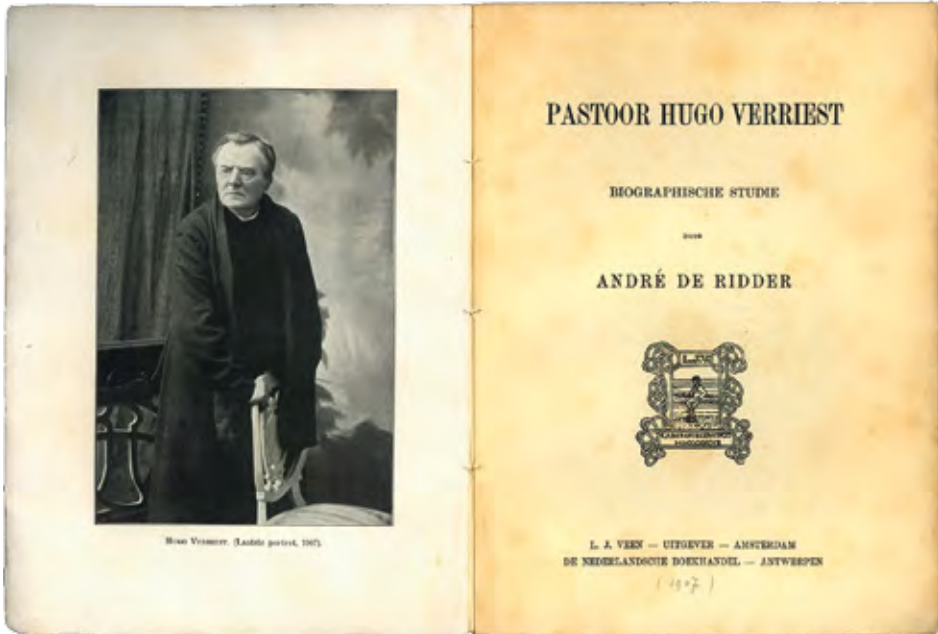
Maar *Vlaanderen* deed nog meer. De derde in de rij was Lodewijk De Raet: in het decembernummer, een uitgebreide bijdrage die getuigt van grote belezenheid. De aanbreng van De Raet aan het tijdschrift van Vermeylen was dubbel: enerzijds zijn innoverende inzichten over economie en demografie als bepalende elementen van de Vlaamse beweging; anderzijds de absolute noodzaak van de vernederlandsing van het hoger onderwijs. Geen enkel ander tijdschrift heeft deze thematiek zo nadrukkelijk aangebracht als *Vlaanderen* uit de jaren 1904 tot 1906. De bijdragen waren de aanloop tot *Onze Vlaamsche Volkskracht*, verschenen in augustus 1906. In het decembernummer toetste hij de inzichten van het episcopaat aan zijn grondstellingen over taal, wetenschap en hogere cultuur.¹⁹⁰

187. *het grondbeginsel zelf van de Vlaamse Beweging op onderwijsgebied prijsgeeft.*" (citaat op p. 371) S. Streuvels aan A. Vermeylen, juni 1906, in: S. Van Clooster, *Bouwstenen [...]*, p. 157; Streuvels aan E. De Bom, 13 november 1906 en opnieuw op 23 december, in: K. Smits, *Een bundeltje brieven [...]*, I, pp. 273 en 276.
188. K. Van de Woestijne, De bisschoppen en de katholieke Vlamingen, in: *Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC)*, 24 november 1906, opgenomen in: A. Deprez, *Journalistiek werk van Karel Van de Woestijne*, Gent, I, 1986, pp. 267-272.
189. *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 7, december 1906, nr. 12, p. 536.
190. L. De Raet, De bisschoppen en de Vlaamsche hoogeschool, in: *Vlaanderen*, jg. 4, december 1906, nr. 12, p. 535 e.v. Zie F. Boudrez, *Raet, Lodewijk de*, in: *NEVB [...]*, pp. 2530-2534. Boudrez geeft aan dat de meeste Vlaamse leiders voor de inzichten van De Raet gewonnen waren. Misschien moet voor August Vermeylen toch enig voorbehoud maken. Zie diens recensie in *Vlaanderen*, jg. 6, juni 1907, nr. 6, in zijn vaste rubriek *Overzicht*, waarbij hij De Raet niet tot het einde wil volgen, aldus Max Lamberty, *Lodewijk De Raet. Grondlegger van een Vlaamse volkspolitiek*, Antwerpen, 1951, p. 80.

De vierde en laatste in de rij was niemand minder dan de Ingooigemse dorpsgenoot van de pastoor, Stijn Streuvels, die onomwonden de loftrumpet had gestoken voor Vermeylen. Een beetje laat, pas in de zomer van 1907, reageerde de genommeerde schrijver, nog duidelijk onder de indruk van de "roering (...) over 't vlaamsch in den laatsten tijd". Deze reactie op de *Instructions* werd door Raymond Vervliet beschouwd als de heftigste van allemaal. Het betoog van Streuvels kon nauwelijks eenvoudiger zijn: de Vlamingen hadden als staatsburgers het grondwettelijk recht op onderwijs in eigen taal. Dat recht moest niet worden afgesmeekt, maar opgeëist, "wat ook een bisschop en jezuïet daarover zeggen".¹⁹¹ Wie Streuvels daarmee bedoelt is duidelijk: de bisschop is Mgr. Waffelaert en de jezuïet is pater Jules Verest (1858-1941), de gedoodverfde tegenstander van het wetsvoorstel-Coremans, die volle publicatievrijheid verkreeg in de Brugse *Revue pratique*. De man uit het Lijsternest volgde dus de ironische Vermeylen, maar ook zijn pastoor, die de binnenkant van de Brugse curie bijzonder goed kende.

Dat Verriest en Streuvels aanleunden bij Vermeylen, Van de Woestijne en De Raet, mag niet onderschat worden, zeker niet voor de pastoor van Ingooigem die zich rechtstreeks te verantwoorden had bij bisschop Waffelaert. Zelfs Streuvels kreeg van André De Ridder toch een en ander te horen. In het door Lodewijk Dosfel gerunde tijdschrift *Jong Dietschland* wilde hij de schrijver van *Het uitzicht der dingen* (1906)¹⁹² wel vrijpleiten van een zeker pessimisme. Maar Streuvels liet zich toch maar al te veel ophouden in het gezelschap van de schrijvende bent in *Vlaanderen*, bevolkt door "meestal vrijzinnige, ongelooovige, soms losbandige schrijvers... alzekeer niet immer de gezondste, de eerbaarste...". Wel een beetje vreemd van De Ridder, die sinds 1907 uitgebreid August Vermeylen, Stijn Streuvels en Hugo Verriest vleiend literair portretteerde. Maar dat zal wel aan zijn jeugdige leeftijd te wijten zijn. In zijn opstel in *Jong Dietschland* plaatste hij tegenover de *Vlaanderen*-groep, die met Vermeylen c.s. zo door 'Holland' werd voorgetrokken, "de nieuwe jonge katholieke letterkunde (...) afstammend van het heerlijk drievoudigschap dat ons Vlaanderen herschiep: Gezelle, Verriest, Rodenbach, die geene pessimisten waren". Zag André De Ridder dan niet dat Verriest en Streuvels zich helemaal niet verwijderden van Vermeylen en zijn geestesgenoten in de redactie van *Vlaanderen* die de erfenis van het 'drievoudigschap' al langer opeisten.¹⁹³

191. S. Streuvels, De Verbazing van een Landman, in: *Vlaanderen*, jg. 5, september 1907, nr. 9, pp. 385-396 (het stuk is gedagtekend: "Ingoyghem, 1 augustus 1907"), opgenomen in *Uit-lust-met-de-penne*, Brugge, 1982, pp. 318-337; H. Speliers, *Dag Streuvels [...]*, pp. 309-310 (heeft het daar over de 'wet-Coremans'); R. Vervliet, *Vlaanderen [...]*, p. 3197.
192. Vermeylen had veel lof voor *Het uitzicht der dingen*, in: *Vlaanderen*, jg. 5, 1907, pp. 414-421 (opgenomen in *AVW [...]*, II, 1951, pp. 417-427).
193. A. De Ridder, Pessimisme?, in: *Jong Dietschland*, jg. 9, april 1907, nr. 3-4, pp. 140-159, citaat

Titelpagina van André De Ridders biografie van Hugo Verriest (1907). [ADVN, VB3890]

Ik zie nog die edele figuur

De Brugse Curie beseftte dat zij, bij het verglijden van de hevige polemiek omtrent de *Instructions*, de twee beroemdheden uit Ingooigem moeilijk in het publiek kon tegenspreken, ook al bleven ze tot de kring van Vermeylen en andere 'ongelovigen' behoren. Verriest van zijn kant zette zijn tochten naar Nederland verder, ook na een ernstige ziekteperiode in 1907. Hij steunde eveneens de initiatieven die De Bom, Van de Woestijne, Toussaint van Boelaere en Vermeylen ontwikkelden om te komen tot een Vereniging van Vlaamsche Letterkundigen. Hij sloot zich niet alleen aan bij een organisatie die ook niet-katholieken en vrijzinnigen telde, maar hij speelde er een actieve rol in, onder meer met voordrachten, zo in Antwerpen, op verzoek van Emmanuel De Bom.¹⁹⁴ Ook Stijn Streuvels moet in dit verband genoemd worden.

op p. 158. De auteur (1888-1961) zetelde sinds 1906 in de redactie van *Vlaamsche Arbeid*. Zie nog: T. Sintobin, *De Streuvelsfiguur van André De Ridder*, in: *Streuvels en zijn biografen, Jaarboek van het Stijn Streuvels genootschap*, 2000 (2002), p. 25 e.v.; M. Van der Aa, *Ridder, André de*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. XX, 2011, pp. 684-693.

194. E. De Bom, Hugo Verriest voor de VVL te Antwerpen, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 18 november 1908; over de VVL, zie: E. Willekens & B. Decorte, *Schrijvenderwijs, vijfenzeventig jaar van Vereniging van Vlaamse Letterkundigen 1907-1982*, Antwerpen, 1982; J. Vercammen & F. Bonneure, *Vereniging van Vlaamse Letterkundigen*, in: *NEVB [...]*, pp. 3226-3227; E. Vanhole, *Toussaint als "bureelman": zijn rol bij de VVL en de Verriest-Hulde*, in: E. Brems & T. Sintobin, *De goudsmid en de klein-inquisiteur. Essays over F.V. Toussaint van Boelaere*, Gent, 2008, pp. 53-65. Zie verder in

De programmabrochure van de Rodenbachfeesten van 1909. [ADV N, VFA 9665]

Tussen Streuvels en Verriest ontstond wat irritatie omdat de pastoor “met 't artikel *Gezelle-Rodenbach*” rondzeulde.¹⁹⁵ Verriest overdreef inderdaad een beetje en het gaf enige tijd later aanleiding tot een ernstig incident met Antwerpse vrijzinnigen en de Gentse Cyriel Buysse, maar vooralsnog stond alles in het teken van de naderende Rodenbacherdenking, de onthulling van het standbeeld in Roeselare. Niet alleen het AKVS liep hoog op met de voorbereiding. Ook de oude groep van *Van Nu en Straks* en van *Vlaanderen* dat einde 1907 definitief ter ziele ging. Vermeylen liet deze gelegenheid zeker niet voorbijgaan.

Reeds in het voorjaar van 1909 gaf de Brusselse hoogleraar de toon aan. Zijn eerste Rodenbachvoordracht greep plaats in Oostende op 24 januari (waar Frank Baur een aandachtige toehoorder was). Hij trok ook naar Nederland, naar Groningen op 5 maart. Daar liet hij onbewimpeld

horen dat hij als spreker “nogal Vlaams gebekt” was en hij stelde Rodenbach in het teken van een haast voltooide taaltoenadering tussen Vlaanderen en Nederland. Kort nadien, 22 april, voerde hij in Brussel nog eens het woord. Bij een van die teksten luidt de conclusie als volgt: “er is zoveel na Rodenbach gekomen, waar we trots mogen op zijn. En er is nog zoveel kracht in 't Vlaams volk, kracht die zich opwerkt met den onweerstaanbaren drang van 't leven.”¹⁹⁶ Verriest zou dit niet anders verwoord hebben. De teksten van deze voordrachten werden door de uitgevers van het *Verzameld Werk* niet gepubliceerd, ondanks het feit dat ze “an sich een gesloten eenheid vormen, waarin veel van wat August Vermeylen zijn hele leven lang voor en na 1909 heeft bezig gehouden, met innigheid vertolkt staat”. De uitgevers waren het wel eens dat de toespraak in Roeselare op 22 augustus er “*één was van betekenis*”, die Vermeylen “aan de gestalte meer dan aan de dichter en dramaturg” wijdde.¹⁹⁷

Op de dag zelf was ook Streuvels aanwezig in Roeselare, in een jolige bui bovendien, samen met het bentje van *Van Nu en Straks*, dat tot in de vroege morgen de

Deel III de paragraaf *De berg der tienduizend*.

195. S. Streuvels aan E. De Bom, 5 januari 1907, in: K. Smits, *Een bundeltje brieven [...]*, I, 2005, p. 283.

196. *AVVV [...]*, IV, 1955, p. 905.

197. *AVVV [...]*, IV, 1955, pp. 903-904. (vetjes door auteur)

bloemetjes buitenzette. Streuvels positioneerde zich ten aanzien van Rodenbach aan de zijde van Vermeyleen en Van de Woestijne. Hij leek niet zo zeer het pad te kruisen van de bijna 70-jarige pastoor.

Met betrekking tot 22 augustus 1909 heeft Vermeyleen twee lezenswaardige teksten nagelaten. De eerste is een journalistiek verslag van de gebeurtenis dat verscheen in de *Groene Amsterdammer* van 29 augustus, de tweede behelst de volledige toespraak op de academische zitting. Zijn onmiddellijke indrukken vertrouwde hij toe aan de Nederlandse krant: er was die zondag "iets gebeurd", een geestdrift die de massa had doen opveren. "Duidelijker dan ooit heb ik het besef gehad van hetgeen de 'volksziel' is, als ze groot voelt." Dat Vlaanderen herleeft dertig jaar na de dood van Rodenbach was iets wonderlijks. 'En ik zie nog die edele figuur van pastoor Verriest, den ouden meester van Rodenbach, fier en de ogen vol tranen.'¹⁹⁸

De Groene Amsterdammer heeft voor enige commotie gezorgd. Het katholieke weekblad *Hooger Leven* heeft er met bewondering naar verwezen en ook *De Student* heeft eruit geciteerd.¹⁹⁹ En Emmanuel De Bom wou absoluut de tekst in handen krijgen en dacht dat Streuvels dat gemakkelijk kon fiksen.²⁰⁰ Maria Belpaire en Jules Persyn van *Dietsche Warande en Belfort* hadden zo graag deze tekst in het eigen tijdschrift gepubliceerd. Op 24 september schreef Vermeyleen terug dat het te laat was en betreurde dat, "al was 't maar om te toonen dat samenwerking van alle menschen van goeden wil, tot welk geloof die ook behoorden, in de Vlaamsche cultuurbeweging thans mogelijk geworden is". De pijnlijke polemieek uit de jaren 1904-1905 omtrent *Christen Ideaal* leek volkomen vergeten.²⁰¹

De drie grote tenoren bij de onthulling van het standbeeld waren Leo Van Puyvelde, Frans Van Cauwelaert en August Vermeyleen. Boven hen allen troonde Hugo Verriest, de bejubelde. De eerste spreker had bij uitgever Veen in Amsterdam net een biografie uitgebracht van Albrecht Rodenbach, door een kritische Karel Van de Woestijne bestemd als "vrij gebrekkig, maar goed gemeend".²⁰² Van Puyvelde droeg in zich, sinds de Leuvense manifestatie van februari 1905, de hoop van het AKVS, maar de uitgesproken leermeester van het jonge studentenvolk was de 29-jarige Frans Van Cauwelaert met zijn toespraak *Rodenbach en de Vlaamsche Beweging*.

198. *AVWW* [...], IV, 1955, p. 905.

199. *Hooger Leven*, jg. 4, 4 september 1909, nr. 36, p. 2-bc; *De Student*, jg. 29, september 1909, nr. 4, p. 187.

200. E. De Bom aan S. Streuvels, 14 september 1909, in: K. Smits, *Een bundeltje brieven* [...], p. 363.

201. A. Vermeyleen aan Jules Persyn, 24 september 1909, in: J. Persyn, *De wording van het tijdschrift* [...], pp. 156-157 en n. 16.

202. *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 23 augustus 1909; A. Deprez, *Prudens Van Duyse 1804-1859: Prudens Van Duyse en de Vlaamse literatuur, dl. III*, Dendermonde, 1988, p. 149.

Twee hoofdaccenten markeerden zijn opgemerkte rede. Vooreerst het onmiskenbare geluksgevoel *“onzer Vlaamsche wedergeboorte door den geest van Rodenbach”*. Ook hij vond niets *“wonderbaarder in de geschiedenis onzer volksontwikkeling dan de onophoudelijke levenswekking door het woord van deze twintigjarige”*. Ook hij vond, net als Verriest en Vermeylen, dat *“Rodenbachs Vlaamschgezindheid onafscheidbaar was van de groei van zijn eigen binnenste wezen in kunst en kunde”*. Zijn tweede hoofdaccent betrof een waarschuwing aan het adres van het AKVS zich niet op het politieke vlak te bewegen. Ik ga op dit aspect niet verder in, dat behoort tot de geschiedenis van de katholieke Vlaamse studentenbeweging, en wil alleen onderstrepen dat er tussen Verriest, Van Cauwelaert en Vermeylen een hoge graad van eensgezindheid bestond omtrent Rodenbach.²⁰³ De Nederlandse criticus Louis Feber (1885-1946) had het in zijn Letterkundige kritiek in *De Katholiek* over Van Cauwelaert die *“met Gezelle, Verriest en Rodenbach de bewustwording van de wederopstanding”* in Vlaanderen incarneert als *“de opvolger van Rodenbach in rechte richting”*.²⁰⁴

Tegen deze achtergrond moet de toespraak van Vermeylen gesitueerd worden. Hij had als opgave gekregen te handelen over *“Rodenbach's betekenis als dichter”*. Er was, zo zei hij, geen overreding nodig om de *“jonge Vlaamse held, de levenwekker”* te herdenken. *“Maar is er sprake van Rodenbach's betekenis als dichter, dan horen we hier en daar een stem, uit Noord-Nederland vooral die tot meer kalmte aanmaant (...). Zijn we niet geneigd hem als dichter te overschatten uit liefde tot den strijder?”* Vermeylen volgde hier, voor het eerst, de waarschuwende stem van Stijn Streuvels die in het *Rodenbachsblad* (gelegenheidsuitgave ter voorbereiding van de herdenking) en nadien in *Hooger Leven* een heuse polemieek veroorzaakt had.

Streuvels had onomwonden verklaard dat Rodenbach overleefde dankzij zijn Vlaams-nationale betekenis, niet voor zijn literaire waarde. De paus van de Tachtigers, Willem Kloos had zich wat laatdunkend uitgelaten over de jonge dichter en zijn biograaf Leo Van Puyvelde, behept met 'nationalistische overdrijving'. Het hielp niet dat de criticus Carel Scharten (1878-1950) in de *Gids* de verdediging van Rodenbach op

203. De rede verscheen in *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 10, oktober 1909, nr. 10, pp. 197-205 (opgenomen in *Verhandelingen en Voordrachten*, nr. II, 1914, pp. 49-60). K. Van de Woestijne had veel lof voor Van Cauwelaert: *“...de innemendste en geestdriftwekkende figuur van de jonge Katholieke Vlaamsche Beweging, naar den geest en naar de ziel een broeder van Rodenbach, naar de ontwikkeling zijn meerdere”*. *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 24 augustus 1909 (A. Deprez, *Prudens Van Duyse [...]*, pp. 148-149). L. Wils, *De Messias van Vlaanderen [...]*, p. 141 bespreekt niet de rede van Van Cauwelaert in Roeselare, wel zijn nabeschuiving in *Hooger Leven*, jg. 4, 28 augustus 1909, nr. 35, p. 1-ab, onder de titel: *De Rodenbachviering te Roeselare: “De Vlaamse Beweging is onloochenbaar wat ze zijn moet: het langzaam opstaan van een nieuwe volksziel, van eigen volkskracht, tegen vervreemding van buiten af.”*

204. *De Katholiek*, jg. 136, augustus-september 1909, nr. 2-3, p. 182.

zich nam “naar aanleiding van de ondertusschen ingetreden twist”. Hij riep de hulp in van “Karel Van de Woestijne en zijn kring [dus ook Vermeylen en Streuvels, rv] om in geen enkel opzicht een voortzetting van Rodenbach [na] te laten”.²⁰⁵ Dat belette niet dat de appreciaties van Vermeylen en Streuvels (en eigenlijk ook die van Verriest) mijlen ver afstonden van wat Verschaeve en Dوسفel in die dagen verkondigden.

Precies dat poogde Vermeylen waar te maken. Hij stelde in Roeselare expliciet de vraag: “wat is de betekenis van Rodenbach, als dichter, voor de Vlaamse schrijvers en dichters van dezen tijd?” Het is waar, Albrecht “beschouwde de kunst voornamelijk als wapen: zijn grote gedachte was de vrijmaking van Vlaanderen”. En met één oog uitkijkend naar de opgestoken vinger van Kloos stelde hij dat er een “onverbreekelijke band tussen Rodenbach en wat ge den bloei der Vlaamse letteren noemt”. Wat anders dan *Van Nu en Straks* heeft die band verstrakt? En daar duikt dan plots weer Verriest op, de bemiddelaar van de artistieke erfenis. Pas dan is een “breed-menselijk ideaal open gebloeid” en een “ethische schoonheid waarvan we 't bewustzijn in onze literatuur wakker moeten houden”. Het besluit van Vermeylen klinkt dan hartstochtelijk: “Wij hebben Rodenbach zo lief, omdat we, in dezen bloeitijd der Vlaamse letteren, toch nog in hem het beeld zien van den dichter zoals Vlaanderen hem nodig heeft.”²⁰⁶

Vanuit de welwillende verte van de *Revue générale* had André De Ridder hetzelfde gezien: de intrinsieke band tussen Rodenbach en de generatie van 1893 en hij beschouwde de benoeming van Verriest aan de Vlaamse Academie als de bezegeling daarvan. Dat stond dus in flagrante tegenspraak met zijn opstel in *Jong Dietschland* van april 1907.²⁰⁷

In zijn nabeschuiving op 30 augustus maakte Karel Van de Woestijne drie opmerkingen die hier het vermelden waard zijn. Ook voor hem was de aanknopng met *Van Nu en Straks* in 1893 en met de *Kritiek* van Vermeylen in 1896 een feit van hoog belang, “toen scholden de flaminganten die jonge dichters voor scheuringmakers uit”. Wij hebben ons toen niet vergist, zo betoogde Van de Woestijne. Door Rodenbach heeft de verhouding tussen Vlaamse beweging en literatuur een andere dimensie gekregen. “Ja, Vermeylen had gelijk, toen hij Zondag laatst verklaarde, dat elk schrijver

205. C. Scharten, De letterkundige beteekenis van Albrecht Rodenbach, in: *Gids*, 1909, opgenomen in *De Roeping der Kunst*, Amsterdam, 1916, pp. 271-300 (citaat op p. 298). Voor deze polemiek zie ook R. Vanlandschoot, *Kapelaan Verschaeve [...]*, pp. 116-117 en R. Vanlandschoot, *Albrecht Rodenbach [...]*, p. 62.
206. A. Vermeylen, Toespraak op het Rodenbachfeest te Roeselare, opgenomen in *AVWW [...]*, IV, 1955, pp. 709-716. Bij mijn weten werd deze tekst nooit eerder gepubliceerd dan in 1955. Hij staat in de lijst van de handschriften opgemaakt door de samenstellers van *AVWW [...]*, IV, 1955, zie op p. 928.
207. A. De Ridder, Les lettres flamandes d'aujourd'hui, in: *La Revue générale*, jg. 88, december 1908, nr. 6, pp. 831-847. Zie hoger bij voetnoot 192.

zich in Vlaanderen onbewust door een nationale gedachte leiden laat, hoezeer hij 'ook woordkunstenaar is'". Ten slotte leek hem de eerste ontmoeting tussen Vermeylen en Van Cauwelaert een ware historische gebeurtenis.²⁰⁸

Ook na Roeselare bleef Vermeylen daarop voort hameren. Op 21 oktober 1909 hield hij in Brussel een voordracht voor de Vlaamse Vooruitstrevende Studentenkring. Hij kon niet zwijgen over de geestdrift van 22 augustus, en wenste zijn hoofdstedelijk gehoor dat het uit dezelfde bron zou putten. Aan dit jonge publiek legde hij uit dat Rodenbach aan de Vlaamse beweging een grote versnelling had gegeven. Er was, zo betoogde hij, door de jeugdige dichter nog beter werk geleverd dan door Julius Vuylsteke. Een straffe uitspraak, maar ze getuigt van zijn bovenmatige bewondering voor Rodenbach.²⁰⁹

Die bewondering had in 1897 een flinke opstoot gekregen door het opstel van Hugo Verriest in *De Nieuwe Tijd*. Dat liet de jonge Vermeylen toe zijn artistiek credo en zijn flamingantische overtuiging sinds *Van Nu en Straks* over Gezelle en Rodenbach, die hij al kende, uit te breiden tot Verriest. Naarmate de jaren schoven werd de centrale positie van de pastoor van Ingooigem duidelijker in de uitspraken van Vermeylen. Het klonk verrassend in het Frans op de Luikse voordracht van november 1905, naar aanleiding van het 75-jarig bestaan van België, waar hij het had over "*le plus séduisant conférencier que nous ayons*". Uit zijn journalistiek verslag voor de *Groene Amsterdammer* van 29 augustus 1909 bleek hoe diep ontroerd hij was door de aanwezigheid van Verriest aan de voet van het standbeeld van Albrecht Rodenbach dat zopas in Roeselare was onthuld. Vermeylen had in de Mandelstede betoogd dat de jeugdige genius "*met de kunst als wapen*" gevochten had voor "*de vrijmaking van Vlaanderen*". De oudere katholieke priester en de jonge socialistische academicus stonden beiden vooraan. Ze zouden dat bij andere gelegenheden nog doen, tot aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Romain Vanlandschoot (° 1933) is de auteur van o.a. de biografieën over Albrecht Rodenbach (2002) en priester-dichter Cyriel Verschaeve (1998). Hij is afgevaardigd bestuurder van de vzw Kapelaan Verschaeve en was hoofdredacteur van het jaarboek *Verschaeviana* (1980-1994). Hij is sinds 1981 redactielid van *Wt*.

208. K. Van de Woestijne, Na de feesten, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 30 augustus 1909; A. Deprez, Prudens Van Duyse [...], pp. 169-174.

209. R. Roemans, *Het werk van [...]*, pp. 442-444, op basis van een ingekort verslag van Julius Hoste jr. in de *Vlaamse Gazet* (onmiddellijk na 21 oktober 1909).